

RETURADRESSE
Det praktisk-teologiske seminar
Postboks 1075 Blindern
0316 Oslo

NYTT NORSK KIRKE BLAD

2. SØNDAG I ADVENT - NYTTÅRSAFTEN

7

ISSN 0802-9504

2014
HEFTE SYV ÅRGANG FØRTITO

INNHold

LEDER:

Minus manus? 3
Jan Christian Kielland

MAGASINET:

Hvordan forberede en muntlig, manusfri preken? ... 5
Harald Bekken

Å analysere et historisk øyeblikk 13
Thomas Tinglum

Dream a world 20
Maria Vassli Gjære

GUDSTJENESTEFORBEREDELSE:

2. søndag i adventstiden 25
Marianne Bjelland Kartzow

3. søndag i adventstiden 28
Anne Hege Grung

4. søndag i adventstiden 31
Audun Opland

Julaften 35
Sindre Hasselknippe

Juledag 38
Jørund Østland Midttun

2. juledag 42
Elisabeth Tveito Johnsen

Romjuls søndag 45
Stig Lægdene

Nyttårsaften 49
Bernd Krupka

DEBATT:

Om å synge klagesanger...” 52
Rolv Nøtvik Jakobsen

Luthers teser 59

INFORMASJON TIL SKRIBENTER

Redaksjonen mottar gjerne aktuelle tekster og debattinnlegg til publisering i bladet, i tillegg til de tekstene vi ber om redaksjonelt. Her er noe nyttig informasjon for alle som forbereder tekster til bladet:

LENGDE: ARTIKLER: 9000-16000 anslag (=tegn med mellomrom)

TEKSTGJENNOMGANG: 6000-9000 anslag

DEBATTINNLEGG: max. 8000 anslag

MANUS: Nytt Norsk Kirkeblad er ikke et vitenskapelig tidsskrift, derfor ber vi om å unngå bruk av noter; kildehenvisninger og kommentarer bes innarbeidet i teksten; ikke mer enn to overskriftsnivåer i teksten. Vi trykker skribentenes epost-adresse og stilling, og ber derfor om at dette inkluderes nederst i teksten.

REDIGERING: Redaksjonen foretar språkvask og korrektur av alle bidrag. Ved behov for større endringer i innsendte manus vil skribenten få beskjed og vi ønsker da en dialog og samarbeid om videre tekstbearbeiding.

LEVERING: Tekst sendes per epost til nytt-norsk-kirkeblad@teologi.uio.no

NESTE DEADLINE: 1. desember 2014

Nytt norsk kirkeblad blir utgitt av Det praktisk-teologiske seminar

Redaksjon

Steinar Ims, Kjersti Østland Midttun, Jan Christian Kielland, Lars Martin Dahl og Beate Fagerli

Redaksjonssekretær

Thomas Ekeberg-Andersen

Ansvarlig redaktør:

Merete Thomassen

Redaksjonens adresse

NNK, Det praktisk-teologiske seminar
PB 1075 Blindern
0316 Oslo

Epost-adresse

nytt-norsk-kirkeblad@teologi.uio.no

Internett

<http://www.praktikum-pts.no/publikasjoner/nytt-norsk-kirkeblad/>

Grafisk design og sats Ekeberg-Andersen

Omslag Andreas Hilmo Grandy-Teig
Trykk Bedriftstrykkeriet AS

Satt med Minion Pro 10,6 / 13,5 pkt
Trykt på 170 / 100 gr CyclusPrint
100% resirkulert papir

ISSN 0802-9504

MINUS MANUS?

Teorien er overbevisende, ja, nesten ubestridelig. Les for eksempel boka «Preaching without notes» av den amerikanske predikanten Joseph Webb. Webb skriver at den taleren som ser sine tilhørere i øynene, får mer tillit enn den som ser ned i et manus. Naturligvis. Den som viser hendene og overkroppen har større sjanse for å få oppmerksomhet enn den som bare viser hodet. Den som går vekk fra talerstol eller prekestol og ut på gulvet eller scenen, får mer kontakt. Den som preker uten manus, har størst sjanse til å nå fram til menigheten. Da er det mer trolig at menigheten opplever: «Han snakker til meg». Webb henviser til forskning som viser at folk ikke først og fremst «lytter» til *ordene* i en tale. De lytter mest til følelsene som ligger bak ordene. «Mener taleren det hun sier? Er det noe ekte der?» Predikanten kan ha formulert så overbevisende ord han bare evner og makter. Men dersom tilhørerne ikke opplever at budskapet er integrert, er det mindre sjanse for at de lytter til det.

Teorien er overbevisende. Hva gjør vi så? De færreste prester har tid til å lære søndagens preken utenat. De fleste er også enige om at idealet på ingen måte er å ta alle preker på sparket uten manus. Den predikanten som kommer uforberedt, tar ikke tilhørerne på alvor. En preken uten manus krever derfor som regel mer arbeid enn en preken med manus. Forhåpentligvis er tekstgjennomgangene i NNK en god hjelp i forberedelsen. Dette kommer vi til å ha økt fokus på framover, blant annet ved årlig å løfte fram en særlig god tekstgjennomgang fra året som har gått. Du kan lese mer om dette i neste nummer av NNK.

Hva gjør vi så for å jobbe oss nærmere de muntlige preknene? Jeg tror det er avgjørende hvordan vi helt grunnleggende tenker om prekenen. Jeg kjenner fra mitt eget arbeid med preker at det har vært viktig for meg å si noe smart, helst noe som ingen hadde sagt om teksten før. Jeg har vært mer opptatt av imponere eventuelle kolleger som kunne dukke opp i menigheten, enn av å treffe barna eller dåpsfølget. Kanskje gjelder dette flere enn meg. I norsk prekenkultur, hvis vi kan

snakke om noe sånt, har mange av oss holdt det abstrakte, det som handler om å si mest mulig med færrest mulig ord, som det mest høyverdige. Fortellerprekener har blitt sett på som «lettvektene», teoretiske prekener som «tungvektene». Jeg tror mange av oss har hatt høye ambisjoner til det intellektuelle i preknene, og lavere ambisjoner for formidlingen.

Dette henger trolig sammen med hvordan de fleste predikanter i Norge formes: Først studere noen år teologi, så lære å preke. Så ble lett preknene diskusjoner, refleksjoner og påstander som i akademiske oppgaver. Det var så lett å ende der. Jeg har sittet i timesvis og flikket på ord og setninger, og jeg har vært mer opptatt av å imponere kolleger enn av å treffe den jevne kirkegjenger. Men forskning viser altså ifølge Joseph Webb at tilhørerne lyttet etter noe annet enn mindre logiske og fine ord. Det abstrakte har sin tid, også i en muntlig preken. Vi trenger også de intellektuelle og de abstrakte preknene. Men de har blitt for enerådende, og prekenmanus har blitt så avansert at det har vært umulig å framføre prekenen uten teksten foran seg.

Her er en mulig ny tanke i arbeid med prekener, en tanke som er i tråd med det nevnte forskningen: Det viktigste er ikke å si noe faglig nytt eller avansert. Det viktigste er å snakke uten manus. Begge deler er naturligvis gode og viktige idealer. Men det viktigste er å preke uten manus.

Det viktigste er å snakke uten manus. Smak litt på det. I videreutdanningskurset «Ord som kropp» fikk vi muntlig prekenarbeid inn med teskje. Det ga mer smak. Selv opplever jeg det som frigjørende. Talene og preknene blir nok kortere. Kanskje greier jeg ikke framstille meg selv som mer intellektuell enn jeg er. Jeg risikerer at jeg på et punkt må lete litt etter neste setning. Men jeg får se tilhørerne mer i øynene. Jeg får, ja, jeg må, tegne noen bilder og fortelle noen fortellinger i prekenen. Det kan jeg like, for det er gøyere å fortelle enn å forklare.

Dette temanummeret er ment som en inspirasjon i retningen av mer muntlige prekener. Harald Bekken har lang erfaring med å preke uten manus og skriver om prekener i fengselet. Thomas Tinglums analyse av Kings legendariske siste preken, «I have been to the mountain top». Du finner prekenen på youtube. Blir du nysgjerrig på flere gode prekener, kan også Duke University Chapels Youtube-kanal anbefales. Den finner du ved å søke på «Duke Chapel». Maria Vassli Gjæres prekenanalyse tar for seg en preken av Luke Powery, som homiletikkprofessor ved Duke, jevnlig predikant i Duke Chapel og vel verdt å la seg inspirere av.

Det viktigste er å snakke uten manus. Hva skjer om den tanken er utgangspunktet?

Jan Christian Kielland

HVORDAN FORBEREDE EN MUNTLLIG, MANUSFRI PREKEN?

Harald Bekken
Tidligere fengselsprest
h-bekken@online.no

Til grunn for denne artikkelen ligger erfaringer jeg gjorde som fengselsprest i Oslo fengsel gjennom åtte år. Prekensituasjonen var følgende annerledes enn den ordinære menighetsprester står i. Men kanskje kan mine erfaringer likevel være et lite innspill til refleksjon for alle som på ulike måter har prekenoppgaver i vår kirke. (Det følgende har jeg beskrevet mer utførlig i boken: *Jesus i fengselet. Prekener bak murene*. 2010.)

KORT OM RAMMEN OMKRING PREKENEN/ GUDSTJENESTENE I FENGSELET

Oslo fengsel er Norges største fengsel med ca fire hundre innsatte. Flertallet sitter i varetekt, venter på rettssaken.

Varetektstiden er for mange en kritisk tid. Livet er plutselig snudd på hodet, det sosiale fallet kan være stort, uvissheten om hva som ligger foran, fortvilelsen med tanke på barna, familien, sorgen/angeren over hva man har gjort osv. Men også bortforklaringene, løgnene, aggresjonene osv. De fleste selvmord i fengselet skjer i varetektsituasjonen.

Til de enkle morgengudstjenestene var tretti til trettifem innsatte til stede. Da var det fullt i "festsalen". Men på søndager var det et annerledes rom, et rom med lys og farger, med alter og krusifiks, og med prest i prestekjole.

Jeg hadde de innsatte tett innpå livet, på samme gulvnivå som dem. Ofte var flere påmeldt til gudstjenesten, men sikkerheten i fengselet tillot ikke flere samlet på en gang.

DEN SKREVNE PREKENEN EN TRYGGHET

De første årene i fengselet la jeg alltid vekt på å skrive preknene. Det var en arbeidsvane jeg hadde med meg. Å unngå det, sto for meg som latskap. Ingen preken var fullført før den var skrevet ferdig.

Og de første årene fikk jeg dette bekreftet, at slik måtte det være. Den skrevne preken var en trygghet i en utrygg situasjon. For hvordan skulle jeg preke til narkomane og kriminelle? Den forberedte, skrevne preken gav meg den nødvendige ro i en situasjon som ofte kunne by på avbrudd og overraskelser i forkant. Uansett stressituasjoner som oppsto, behøvde jeg ikke bekymre meg for prekenen. Den lå trygt på prekestolen, skrevet ut på et par A-fire-ark, som regel med et resyme på engelsk.

OVERGANGEN TIL MANUSFRIE PREKENER

I all enkelhet handlet det om at jeg etter hvert ble kjent med de innsatte. Jeg hadde så mange fortrolige samtaler hvor de lukket meg inn i sine hemmelige rom. Det var kanskje min største overraskelse i fengselet, at så mange ville snakke med presten. Til tider gikk det nesten ikke en dag uten at jeg hadde en eller flere fortrolige, sjelesørgeriske samtaler.

Også den ukentlige samtalegruppa jeg hadde, var viktig for å bli kjent med de innsatte. De åpne og tillitsfulle og ofte humørfylte samtale vi hadde,

tenkte jeg mange ganger at flere skulle ha opplevd, særlig når replikkene smalt over bordet og gav meg en håndfast innføring i hvordan innsatte leste og tolket Jesushistorier ut fra sin kriminelle og narkomane bakgrunn.

Etter hvert kunne jeg senke skuldrene ved tanken på å stå ansikt til ansikt med tredve ulike skjebner søndag morgen. Tvert om, etter hvert kjente jeg på en dyp takknemlighet over å få oppleve disse morgenstundene sammen med dem. Det høres kanskje ut som en klisje, men det ble faktisk en glede å få lov å si noen ord til dem, få lov å ta i bruk de store ordene og de store fortellingene, streife de store spørsmålene, prøve å få *gitt* dem noe, et budskap.

I denne prosessen gled den skrevne prekenen over fra å være en trygghet i situasjonen til å være et forstyrrende element. Den sto i veien for den direkte ansikt-til-ansikt-kontakten. Jeg måtte vite hva jeg skulle si når jeg sto foran dem. Ikke bare at jeg skulle huske det, men at jeg på et vis måtte bære det med meg, være fyllt av det. Nærheten til dem krevde at de hadde min fulle oppmerksomhet, at jeg var nærværende med hele meg. Jeg måtte ha prekenen skrevet i hjertet og i hode, ikke på papiret.

Men, stadig opplevde jeg: Så lenge manuset ligger på prekestolen, er jeg ikke helt og fullt til stede i prekenen. Jeg har den ikke under huden. Jeg har ikke den kontakten med de innsatte foran meg, den direkte kontakten, som situasjonen roper etter. Sånn kan jeg ikke ha

det. Det viktigste er ikke de vellykkede formuleringene som jeg har skrevet ned, men budskapet, fortellingen, engasjementet.

Jeg konstaterte at det var feil det jeg en gang hadde lært, at en preken fødes to ganger, første gang når den ligger ferdigskrevet foran deg, andre gang når den gjenfødes på prekestolen. Å forkynne i fengselet gjorde det klart: En preken fødes bare en gang, i det (eksistensielle) øyeblikket når den høres. Bare da er den en preken.

MINE FIRE KNAGGER

Det sto klart for meg at å preke uten manus ikke ville medføre mindre tid til forberedelser, kanskje tvert om. Men selve beslutningen var viktig. Jeg skulle begi meg ut i ukjent land, våge noe nytt, kaste fra meg krykkene. Det åpnet et nytt og spennende landskap.

Jeg måtte ha noen knagger, noen holdepunkter, å henge prekenarbeidet på. Det ble fire knagger, som egentlig gav seg selv.

Før det første, at tyngdepunktet i prekenene måtte være *Jesusfortellingene*, både fortellingene om ham og fortellingene/lignelsen av ham. Prekenen skulle ikke være preget av tilfeldige innfall, en eller annen god ide som tilfeldig kom deisende.

For det andre måtte forkynnelsen være *kontekstuell*, være koblet på fengselsvirkeligheten, hendelser, episoder, replikker, noe gjenkjennelig for de innsatte. Men selvfølgelig aldri gå på ak-

kord med taushetsplikten.

For det tredje en skjerpet bevissthet på å *være tilstede i min egen forkynnelse*. At jeg var ekte, at jeg kunne stå inne for det jeg sa, at jeg også forkynte til meg selv.

For det fjerde en skjerpet bevissthet på *kroppsspråket*, øyekontakten, nærheten, tilstedeværelsen, måten å snakke på.

NOE UTFYLLENDE OM DE FIRE KNAGGENE

Når hovedgrepet i mine manusfrie prekener ble konsentrasjon om Jesusfortellinger, handlet det dels om at det ville være enklere (men ikke mindre utfordrende) å forkynne uten manus når stammen i prekenen var en fortelling, dels at mange av fortellingene nærmest ropte etter å bli gjenfortalt kontekstuell i en fengselsvirkelighet, men fremfor alt et ønske om at prekenene skulle kretse om det sentrale, det blivende i troen.

Dessuten, noen innsatte kunne være helt blanke i Jesuskunnskaper. For dem var det nytt, og kunne oppleves overraskende å bli kjent med disse fortellingene. Andre, særlig blant de narkomane, var godt kjent i Det nye testamentet. Men Jesusfortellingene var aldri kjedelige for dem. Fortellingene gav gjenkjennelse. De kunne identifisere seg med dem. De kunne oppleve få respekt og anerkjennelse og verdighet gjennom dem.

Jeg hadde aldri opplevelsen av at for-

tellingene var for velkjente til å kunne ”fungere narrativt”, slik noen hevder (bl a Leif Andersen, i Teksten og tiden, b 2, s 114, Fredericia 2006). Min erfaring var den motsatte. Når fortellingene ble gjenfortalt kontekstuet, var det noen ganger til å ta og føle på hvor nærgående og utfordrende de kunne være. Men da var det helst ut fra en ny og uventet innfallsvinkel. Til å finne denne fikk jeg uvurderlig hjelp av menigheten, de innsatte.

Også et mer personlig, mer eksistensielt, anliggende lå til grunn: At sider ved gudstroen var blitt mer problematisk, slik at jeg i større grad kunne være til stede i min egen forkynnelse når jeg kunne konsentrere meg om Jesusskikkelsen.

Det ga meg anledning til å rive ned fordommer og misforståelser om ham, få revet ham ut det religiøse rommet, gi kunnskaper om ham, gjøre ham virkelighetsnær. Det ble noen ganger en slags åpenbaring for meg når jeg slik, mer fritt, kunne kaste meg ut i Jesusfortellingene, fargelegge dem ut fra spørsmål og livserfaringer som møtte meg i fengselet, men hele tiden med en bevissthet om hva jeg ville formidle, hva budskapet skulle være. Ikke få ganger undret jeg meg i etterkant: Hvor fikk jeg ordene fra?

Så var det fint å tenke at ”slik” forkynnte Jesus også. Han gav dem fortellinger.

I fengselet florerer fortellingene, alle slags fortellinger, sannferdige og løgn-

aktige. Særlig viktig blir det for noen frem mot hovedforhandlingene. Da gjelder det fremfor noe å få retten til å tro på sin historie. Enkelte replikker blir sittende: ”Du vet da vel det, presten, at det bare er idioter som forteller sannheten”. Noen tester ut sin historie på presten. Når jeg senere fulgte rettsforhandlingene i en bestemt sak, gikk det opp for meg at vedkommende om igjen og om igjen hadde fortalt meg en løgnhistorie. Dette hørte nok til unnatakene, men var ikke desto mindre en side ved fengselet som et sted full av historier. Uansett, fengselet er ”stedet” for fortellinger.

Å forkynne uten manus betyr å forkynne nakent. Menigheten ser hele deg, bare deg. De ser ikke en prekestol. Og du har ingen ting i hendene. Da henger mye på *kroppsspråket*. Stadig fikk jeg påminnelser om at prekenen slett ikke bare var ordene jeg sa.

En innsatt banet seg vei bort til meg under frokosten etter en gudstjeneste. ”Takk for prekenen,” sa han i det han rakte meg hånden, ”jeg så at du så meg.” Han sa ingenting om det jeg hadde sagt.

I et glimt gav han meg en opplæring hva øyekontakt kan bety, at den var viktigere enn ordene. Han var blitt sett. Det var sterkere enn ordene jeg hadde sagt. Øyekontakten var i seg selv et budskap, kanskje særlig til ham som satt bakerst, klemnt inntil veggen, han som alltid hadde havnet sist i køen fra barndommen, han som alltid hadde opplevd at ord bare er løgn. Øyekontakt gir oppmerk-

somhet til alle. Den kan gi et øyeblikks opplevelse av det som er fundamentalt i ethvert menneskes liv: å bli sett.

Jeg lærte at prekenen var hele meg, mennesket inne i prestekjolen, kroppsspråket, tilstedeværelsen, øyekontakten.

FORBEREDELSEN – GJENNOM HELE UKA

Først måtte temaet for prekenen og/eller teksten/fortellingen komme på plass. Dette måtte skje tidlig i uka. Selv om jeg kjente fortellingen/lignelsen godt fra før, kunne ikke dette utsettes. Nå skulle den gjenfortelles i en spesiell setting. Da måtte den feste seg. Jeg måtte ruge på den.

Med unntak av tekstene til høytidene, valgte jeg å stå relativt fritt i forhold til kikeårets fastsatte tekstrekker. Det ble viktigere å være åpen mot de skjebner og spørsmål jeg møtte enn å holde fast ved tekstrekkene. Derfor kunne det veksle hva som kom først, temaet eller teksten.

Temaet kunne ofte springe ut av kontakt og samtaler med innsatte. En lengre periode skrev jeg ”dagbok”, noe som ofte var til god hjelp for å sirkle inn temaer. Da kunne det utløse en spennende reise i Bibelens frodige landskap, først og fremst i Jesusfortellingene, men også i andre sentrale bibelske fortellinger, for å finne den rette teksten.

Andre ganger ønsket jeg rett og slett

å ta dem med inn i en Jesusfortelling, gjøre dem kjent med den, kanskje hjelpe dem til å se den på en ny måte, ja, hva den betydde for oss alle, for meg også, rett og slett male et frodig og livsnært Jesusbilde for dem.

HA FORTELLINGEN MED I FENGSELSHVERDAGEN

Når temaet/fortellingen var på plass, og jeg begynte å se hva slags vinkling jeg skulle gi fortellingen, var *neste skritt å ha fortellingen med meg i fengselshverdagen*. Det betydde ikke at jeg snakket om den i samtaler jeg hadde, men den lå der på et vis. Jeg hadde den i bakhodet, memorerte og gjenfortalte innholdet av og til for meg selv. Noen ganger kunne jeg, overraskende, få impulser til prekenen under et cellebesøk eller i andre kontakter, ikke minst i den ukentlige samtalegruppa, impulser som gikk rett inn i den aktuelle fortellingen. Disse impulsene noterte jeg som regel ned.

Når jeg hadde fortellingen med meg i fengselshverdagen, var det også fordi jeg måtte få den under huden. Jeg måtte *kunne* den forlengs og baklengs. Og jeg måtte bære dem med meg *åpent*, fri fra en bestemt (tradisjonell?) forståelse. Selv om fortellingene var velkjente for meg på forhånd, ble det en ny opplevelse å bære dem med meg på denne måten. De fikk ”prøvd seg” i møte med hverdagen.

I MØTE MED LEVD LIV

Fengselsprestens privilegium er å ha nærkontakt og jevnlig fortrolige samtaler med mennesker i krise. Stadig ble jeg minnet om hvilket privilegium, ja, nær sagt hvor genialt det er, at kjernen i den kristne tro handler om et levende menneske, en som var ettersøkt, som ble forrådt og sveket og dømt, som fikk en skjebne som ikke var ukjent i fengselet.

Og det var slik jeg hadde et ønske om, bestrebet meg på, at prekenen skulle vokse fram, ikke som resultat av timers konsentrasjon ved et skrivebord, men *i møte med levd liv*.

LESNING AV FAGBØKER/ ARTIKLER, SKRIFTLIGE NOTATER

Mot slutten av uka *skumleste* jeg gjerne noen prekengjennomgørelser. Det var sjelden disse gav meg innspill til prekenene. Ofte bladde jeg også i andre fagbøker, innen psykiatri, sjelesorg for å ajourføre meg på bestemte temaer. Det kunne handle om tap, sinne/aggresjoner, sorg, angst. Til tider var det viktig å bli kjent med nyere artikler/bøker om Jesus og evangeliene, for ikke å tro at jeg ”kunne” dem. Disse gav ofte verdifulle innspill.

Selv om jeg skulle preke uten manus, var det nødvendig å gjøre *skriftlige notater*, fra lesningen, fra samtaler med innsatte, av tanker jeg hadde fått, av en overraskende ny innsikt eller lignende. Det var ingen motsetning mellom dette og at jeg skulle holde prekenen uten

manus. Tvert om ble disse notatene viktige brikker i forberedelsen fram mot prekenen. Uten disse notatene ville gode momenter ha falt ut av hukommelsen i løpet av uken. Dersom å preke uten manus skulle være en spesialitet for folk med spesielt god hukommelse, måtte jeg ha sluttet øyeblikkelig. Derimot skrev jeg aldri utkast til selve prekenen, heller ikke til deler av den.

MEMORERINGEN

Jeg var aldri inne på tanken om å lære meg bestemte husketeknikker, f.eks. hentet fra noen av ”Bedre hukommelse”-bøkene som nå finnes på markedet. Kanskje kan det her være tips å hente også for som en som skal preke, men for meg var det uaktuelt. Det var forskjell på å forkynne og å huske byer i Belgia.

Også den gang jeg stilte med ferdigskrevet manus på prekestolen, kunne jeg bruke noe tid (varierende) til å memorere prekenen, i hvert fall hadde jeg stadig planer og ønsker om det, planer som det ofte ikke ble så mye av.

Nå ble det annerledes.

MEMORERINGEN BLE DEN STORE FORSKJELLEN I FORHOLD TIL TIDLIGERE

Ved siden av den memoreringen som foregikk gjennom uka ved at jeg bar fortellingen med meg, fant jeg tid mot slutten av uka til den mer konsentrerte memoreringen. Den fant som regel sted langs skogsveier og stier i Østmarka,

hvor jeg gjennomgikk prekenskissen jeg hadde i hodet, eller deler av den, om igjen og om igjen i tankene, blant annet ved å tale halvhøyt til meg selv. Da kunne jeg nok også løfte hodet og be om hjelp til å finne ordene og budskapet.

(Jeg så selvfølgelig hvordan det kunne oppleves komisk hos møtende skogsvandrere å møte en person som gikk og snakket med seg selv. Men stort sett (tror jeg) at jeg hadde vett til å ta de nødvendige pauser.) Jeg hadde alltid med meg en notisbok.

I forkant av turen i marka hadde jeg hentet fram de ulike notatene jeg hadde skrevet og samlet, lest gjennom dem, reflektert over hva jeg eventuelt ville bruke eller ikke bruke i prekenen. Uten å låse meg fast.

Langs skogsveiene lærte jeg ganske raskt to ting:

Først: At det først og fremst handlet om å ha klarhet i hva budskapet var, hva jeg ønsket å formidle, hva det som det var viktig for meg å få sagt. Det handlet ikke om å huske bestemte formuleringer, uansett hvor vellykkede jeg opplevde at de var der og da.

Om igjen og om igjen gikk memoreringen i stå fordi jeg stadig på nytt hang meg opp i enkeltformuleringer. Og like ofte måtte jeg gjenta hovedspørsmålet for meg selv: Hva vil jeg gi dem gjennom denne fortellingen? Det handler jo om bærebjelken i min egen tro. Da må jeg også kunne gjenfortelle, utbrodere, aktualisere (alt ettersom) fortellingen/teksten fritt og engasjert! Når jeg noen

ganger måtte riste av meg formuleringene, kunne det være som å si farvel til noe dyrebart som jeg nødig ville miste. Det hendte at jeg satte meg ned på en stubbe og i takknemlighet og glede rablet ned den gode formuleringen og tok den med meg inn i memoreringen. Men ikke hvis den fortrengete og tåkela hovedsaken!

Det andre var: Memoreringen langs skogsveiene i marka ble i seg selv et kreativt moment i å få prekenen på plass. Noen ganger kunne jeg få en helt ny vinkling, nye tanker. Det hendte at jeg spontant foldet hendene og takket.

Jeg er følgelig blitt en svoren tilhenger av å gå en tur som ledd i prekenforberedelsen. Ikke bare for å memorere, men også for å være åpen for nye tanker. Å være i bevegelse var mer kreativt enn jeg var klar over. Og jeg ser for meg, nesten med sorg, hvordan mine mange prekenforberedelser gjennom årene har foregått stillesittende ved et skrivebord. Og at jeg da ikke reflekterte tilstrekkelig over hvordan bordet fanger, hvordan den stillesittende skrivingen kan binde mer enn den åpner.

Henrik Højlund (i Prædikerens håndbok, 2001) gir noen eksempler på hvordan vandringer har vært ”stedet” for kreative tanker, ikke minst Søren Kierkegaard som ”gikk seg til enhver ny tanke” og blant annet en prost i Herning om hvem det ble sagt at ”han gikk seg til alle sine prekener”. Det fortelles om Bjørnson at han noen ganger kunne klage over at skrivingen stoppet

opp for ham. Det skjedde de ganger han fikk vondt i bena og ikke kunne fortsette travingen rundt i arbeidsværelset. Jeg antar at det gis mange eksempler på noe tilsvarende, blant flere yrkesgrupper.

Så måtte jeg få på plass *åpningen* av prekenen. Den måtte "sitte". Som regel gav den selv, når både temaet og fortellingen var klar. Også *avslutningen* måtte "sitte". Men jeg nøyde meg stort sett med å innskjerpe overfor meg selv at jeg måtte slutte når jeg hadde sagt det jeg hadde å si. Den korte, avsluttende *bønnen* forberedte jeg aldri. Den ble til der og da.

PRØVEFRAMFØRING

Etter hvert ble det også en vane å gjennomføre en prøveframføring av prekenen, eller deler av den, for en kritisk og tålmodig kone, noe som var til hjelp for å få prekenen "på plass".

EPILOG

Under frokosten etter en gudstjeneste gav en innsatt meg sin egen spontane oppskrift på å preke:

-Vær deg sjæl!

-Si det du har å si!

-Se på folka!

For ham var det dette som gjaldt, simpelthen! De prekener jeg har gjen-gitt i boka: "*Jesus i fengselet. Prekener bak murene*", ble i hovedsak skrevet ned *etter* at prekenene var holdt. De fleste rablet jeg ned, et utkast, på kontoret mitt i fengselet umiddelbart etter gudstjenesten. Andre ble nedskrevet senere og bygget på notater jeg hadde gjort tidligere og notater jeg gjorde senere samme søndag. I det store og hele ligger de nær opp til de opprinnelige prekenene, skjønt skrivingen krever alltid sin rett. ■

Å ANALYSERE ET HISTORISK ØYEBLIKK

Analyse av berømt amerikansk preken: «I've been to the mountaintop» av Martin Luther King Jr.

Thomas Tinglum
Prest, Nord-Odal
sokneprest.nord-odal@east.no

En analyse av en preken holdt av Martin Luther King Jr. er jo en litt skummel sak å begynne på. Mannen er en fantastisk taler og jeg kjenner på en slags ærefrykt på vei inn i denne oppgaven, samt på en følelse av at jeg ikke helt klarer å analysere i det hele tatt. Jeg blir heller sitende å nyte talen, både når jeg leser og når jeg hører.

Denne opplevelsen fikk meg også til å tenke noen overordnede tanker om hvorfor denne prekenen gjør slik inntrykk. For før King i det hele tatt er kommet i gang med prekenen er jeg jo allerede fanget inn og holdt fast. Det er noe som er der allerede før han begynner. Dette kan være greit å nøste i med det samme. Hva er det som er så fengs-

lende?

Noe handler jo om de forventningene jeg har til talen. Jeg gledet meg til å høre talen første gangen. Jeg visste at når jeg trykker på «play» nå så vil jeg få høre en av historiens beste taler. Det er jo klart at slikt skjerper jo oppmerksomheten, men det er også mer enn det.

Noe handler jo om mannen. Mannen jeg nå skal høre tale er enn legende. Han fanget oppmerksomheten til så mange. Han startet en bevegelse, med sine ord, som forandret verden. Han har en livshistorie som i seg selv er spennende nok – og vi vet at han mistet livet i den kampen han stod i. Det var tragiske omstendigheter, men han ofret alt for det han stod for. Talen jeg nå skal få høre, blir holdt av en mann som virkelig mener det han sier.

Så handler jo mye om den helt spe-

sielle tiden dette skjer i. Spenningen ligger i rommet allerede. Det er så mye som står på spill. Selv med begrenset innsikt i nyere amerikansk historie vil jo denne spenningen være der – og ved siden av spenningen følelsen av storhet og av viktighet. Så store begivenheter som det denne talen er en del av, er det ikke så mange av i et menneskeliv. Jeg forundres over hvordan den, selv så mange år etter, motiverer meg til å reise meg opp og gjøre noe.

HVA JEG HØRER?

Med det samme innspillingen settes i gang kan man kjenne spenningen. Dette er en forsamling med mye forventning, og King tar det hele på kornet. Han slipper løs litt av trykket allerede i åpningen med en selvironisk og humoristisk, men også dypt personlig, kommentar. For meg virker det med ett som om jeg hører på en venn.

As I listened to Ralph Abernathy and his eloquent and generous introduction and then thought about myself, I wondered who he was talking about. It's always good to have your closest friend and associate to say something good about you, and Ralph Abernathy is the best friend that I have in the world.

Så hører jeg på en som jeg allerede respekterer og ser opp til, som rolig og balansert begynner sin tale med å skryte av «meg» og min vilje til å stå på. Ja jeg skjønner at han egentlig ikke snakker til meg, men det har jeg alt glemt.

Derifra begynner en lang historie –

nesten tre kvarter lang – som strekker en lang linje fra Israelfolkets utgang fra Egypt og inntog i det lovede land til den situasjonen borgerrettsbevegelsen stod i denne dagen i Memphis.

Ikke et øyeblikk mister han meg, men holder meg fast ved å understreke for meg viktigheten av det som blir sagt. Stadig henter han oss inn i hvor avgjørende situasjonen vi står i, er og hvor store muligheter og prøvelser som ligger foran oss. Kings bruk av verdenshistorien som åpning av prekenen er med å sette kampen vi står i inn i en historisk og religiøs sammenheng som gir mot og anerkjennelse.

Ingen som hører denne talen vil gå ut i verden å tvile på om de har rett til å sloss for sine rettigheter, og samtidig slår han fast at det finnes ingen tid i verdenshistorien han heller ville levd. Dette er den beste tiden verden så langt har sett, og det til tross for alt det vonde som er.

For dette er den tiden da rettferdigheten endelig skal seire og vi – Guds folk – skal få tre inn i det landet Gud har lovet oss. Det mangler ikke på predikantens ambisjoner for denne prekenen.

BILLEDBRUK

King bruker særlig to bilder som blir veldig sterke og som bærer gjennom hele prekenen. To bilder som henger tett sammen og som begge handler om fjelltoppen. King tegner et bilde av at han selv konverserer med den allmæk-

tige. Han legger inn en tanke hos oss tidlig i talen der vi hører han omtaler en situasjon der Gud selv taler direkte til ham. Om han vil øke sin autoritet eller om han bare er rik i billedspråket, jeg vet ikke, men han fortsetter derfra med en profetisk autoritet.

Bildet handler egentlig om at han altså skal få velge seg en tid i verdens historien han vil leve i, men det kobles med en gang opp til forestillingen om det lovede land, om Moses og til forestillingen om et Guds folk og dets leder.

Det skal jo en viss grad av selvtilitt til for å gjøre den analogien King gjør. Han legger ingen skjul på sin overbevisning om at kampen vil føre frem, men at han ikke vet om han selv vil få se det. Sammenligningen til Moses er selvsagt for alle som kjenner historien, og tilhørerne kjenner historien.

KING KJENNER SITT PUBLIKUM - BRUKER FELLESREFERANSER OG BYGGER SELVTILLIT

Det er helt tydelig at Martin Luther King Jr. kjenner sitt publikum godt. Han vet godt hvor skoen trykker. Han vet hvilke referanser som går hjem. Han vet når han kan forvente respons og han vet godt hvordan han skal forberede forsamlingen på å ta imot de viktigste budskapene i talen.

For å sikre seg at tilhørerne er med, løfter King stadig inn historier og erfaringer som han venter alle kan relatere til. Han bygger opp selvfølelsen hos tilhøreren ved å vise til felles opplevelser

fra borgerrettighetskampen og samtidig knytte denne kampen sammen med verdenshistoriens store kamper for fremgang og frihet.

Ingen av de tidligere seirene menneskeheten har vunnet kan måle seg med den King mener vi har i vente. Konklusjonen i første del av talen der han strekker linjen fra Exodus og frem til vår tid, er at tross alt som er galt i verden på 60 tallet, ville han oppgi alt annet om han bare kunne få leve noen år i andre halvdel av det 20 århundre.

Med det anerkjennes alles tilhørighet og fellesskap og «vår» tid tilkjennes verdi høyere enn antikkens Hellas og alle andre store øyeblikk. Tross sine problemer har 60'tallets USA et potensiale som langt overgår dets problematiske sider – men om det skal realiseres kreves det kamp. Håpet er stort, men det legges ikke skjul på at det krever innsats!

King løfter opp den fortvilte situasjonen folk er i og sier at det er slik det kan være å være Guds folk – som Israelfolket i Egypt er det bare et spørsmål om tid før vi kommer ut av undertrykkelsen og inn i det lovede land. Han har beredt grunnen, nå kan han si hva som må gjøres.

Han bygger opp til tre hovedpoenger slik jeg ser det. Samhold og stolthet, ikke-vold og økonomisk makt, og til slutt vissheten om at det vil lykkes. Men det vil koste. Han vet at hans tilhørere er frustrerte og opprørte. Det er splittelser i bevegelsen og mange vil

legge vekk ikke-voldslinjen, men King insisterer på at målet er innen rekkevidde – så lenge de bevarer samholdet, stoltheten og ikke-voldslinjen.

De trenger ikke aggressiv argumentasjon eller krancling – alt ligger til rette, de trenger bare å ta i bruk de regler og systemer som alt ligger klart og kreve at de får anvendelse på alle.

BRUK AV GJENTAKELSER NÅR DET ER ET POENG HAN VIL SKAL SITTE

King gjør bruk av mange retoriske grep i sin tale. En av de som kommer tydeligst frem, er hans bruk av gjentakelser for å virkelig få poengene til å sitte. Det er verdt å merke seg at det ikke er poenget han gjentar, men en setning som illustrerer poenget, eller en enkel frase som han knytter til poenget han ønsker å få frem.

Jeg legger særlig merke til tre sitater som kommer tydelig frem som gjentakelser, «I wouldn't stop there», «Somewhere I read» og «If I had sneezed». Jeg vil bruke litt tid på å se på hver av disse og hvilken funksjon de får i talen.

«BUT I WOULDN'T STOP THERE»

Når King har etablert det første bilde av hans samtale med Gud og muligheten til fritt å velge seg en tid i verdenshistorien der han ønsker å leve, legger han altså ut på en mental reise gjennom historien. Han besøker alle de viktigste øyeblikkene, en etter en, og hver gang kommer det samme – «I wouldn't stop

there». Forventningen stiger for hver gang. Hvor vil han hen?

Han oppgir den ene fantastiske muligheten etter den andre, hvor ender han? Hva er neste øyeblikk han vil trekke frem? (Jeg merker meg for øvrig at han ikke stopper opp ved Jesus.) Sju ganger velger han å ikke stoppe – neppe tilfeldig. Nå begynner noe nytt, en æra er over en ny begynner. Men hvor stopper han? Han velger å stoppe i tiden etter 1950 og sier selv det er et merkelig sted å stoppe.

Strangely enough, I would turn to the Almighty and say,

«If you allow me to live just a few years in the second half of the twentieth century, I will be happy.»

Tross alt denne tiden har av problemer, er det noe som skjer nettopp nå, som aldri tidligere har skjedd. Det er en bevegelse i verden mot frihet som aldri tidligere har funnet sted. På den måten løfter han frem denne tids fortreffelighet og understreker at det er nettopp vi, tilhørerne som er grunnen – vi som overgår alle historiens helter og sammen med våre brødre og søstre over hele verden kan forandre verden til et bedre sted.

Poenget er ikke hvor han ikke stopper, men hvor han vil stoppe. Her og nå er verdenshistoriens viktigste tid. La oss bruke den. Så går han inn i hvordan de skal bruke muligheten. Han snakker om ikke-vold og samhold – og maktaparatsens frustrasjon over protestanter som ikke tyr til vold. Dette er veien

fremover. Vi har retten på vår side! Og det er her det andre eksempelet på bruk av gjentakelser kommer inn.

«SOMEWHERE I READ...»

King har sett at det er mye muligheter og mye kraft i å bruke fellesskapets spilleregler i kampen for rettigheter. Å benytte seg av de lover og regler og rettsprinsipper som allerede er allment aksepterte og noe alle amerikanere er stolte av, er mer slagkraftig enn en mer konfronterende taktikk.

Han lar motstanderen få forklaringsbyrden idet han påpeker at det å innskrenke borgerrettigheter som forsamlingsfrihet, ytringsfrihet, pressefrihet og retten til å protestere er noe en kanskje kan forvente fra totalitære regimer som Kina eller Sovjet, men ikke fra USA.

På den måten understreker han at det er innenfor lovverket kampen skal stå – ikke utenfor. Men frasen han gjentar fire ganger har ikke med lover og regler å gjøre, men «somewhere I read.» Det understreker at nasjonens potensielle og ikke-voldstankens slagkraft er uovertruffen.

«IF I HAD SNEEZED:»

King har, mot slutten av talen sin, en siste gjentakelse som mer enn noen annen gjør inntrykk – «if I had sneezed». Kanskje gjør den slikt inntrykk fordi den på et vis er så langt ute på sidelinjen av hva det hele handler om samtidig som den underbygger så til de grader

det hele talen handler om. Kanskje har det med at den er humoristisk samtidig som den er dypt alvorlig. Den er personlig og samtidig svært allmenn og den fanger på forunderlig vis både de store perspektivene og de helt små.

Bakgrunnen er opplevelsen av å bli knivstukket som King hadde fra kun få år tidligere. Legene som behandlet ham etter knivstikkingen valgte å si at han, med kun et nys, kunne ha endt opp med å ikke overleve. Han var et nys unna døden. Med enkle grep plukker han de store tingene ned ved å plasserer dem innenfor den lille rammen av et sårbart menneskeliv.

Alle kan forholde seg til at døden inntreffer. Alle som er til stede kan la seg gripe av at denne mannen som var så nære døden takker så ettertrykkelig for livet. Samtidig kan en jo lure på om det er livet han takker for. Mest av alt takker han for at han har fått være med i det som har hendt i mellomtiden. For alt det han har fått oppleve i de årene siden han så vidt overlevde.

«If I had sneezed». Sju ganger gjentar han det. Tallet er heller ikke denne gangen tilfeldig. Hver gang kobler han det opp mot en av de store begivenhetene bevegelsen har vært gjennom. For hver gjentakelse bygger han opp kraft og moment. «If I had sneezed» sier King, hadde han ikke fått være med å lede sitt folk frem til terskelen til den nye tid. For det er jo en av hans hovedpoenger denne kvelden. Den nye tiden vil komme.

Det er avgjørende for King å uttrykke takknemlighet for at han for være en del av denne bevegelsen og for at han har fått oppleve det han har fått oppleve, til tross for at det har kostet ham dypt. Så takknemlig er han for å få være med på dette øyeblikket i verdenshistorien at han ikke lenger ser det som viktig å selv få se slutten av det.

For det er jo hemmeligheten med de sju gjentakelsene; nå begynner noe nytt. King har fått være med frem til nå, men nå kommer noe nytt, og det er ikke sikkert at han får være med. Og her kommer han til sin konklusjon. Han har understreket at kampen er viktigere enn enkeltindividet. Han nærmer seg nå slutten av talen og vi er ledet frem til konklusjonen med all oppmerksomhet i full beredskap.

Han har festet budskapet sitt i sin egen person, ved hjelp av den personlige anekdoten, og han har festet det i den pågående konflikten ved å løfte disse frem sammen. Nå går han inn for landing. Og i ett av de største bildene han kunne bruke, er vi med.

KINGS KONKLUSJON – DET LOVEDE LAND

King tar oss nå igjen med opp på fjellet, der han begynte sin tale for cirka førti minutter siden. Jeg har ingen problemer med å huske det. Bildet om King som samtaler med den allmektige og ser utover verden og det lovede land var så sterkt at det sitter gjennom alt det som siden er sagt, og for alle som

kjenner eksodusfortellingen, er det fort gjort å se for seg hvor han er på vei hen med sin tale – men vi vil ikke høre det. *Well, I don't know what will happen now; we've got some difficult days ahead. But it really doesn't matter to with me now, because I've been to the mountaintop.*

Det er umulig å vite hva som skjer fremover, sier King, Det er noen vanskelige dager foran oss, men det betyr ingen ting. Vi begynner å se at mannen er beveget, er det tårer i øynene hans? Stemmen er selvsikker, men full av følelse.

Vi hører han sier at det er fare på ferde. At han lever under stadige trussler. Sakte får vi følelsen av at han holder en avskjedstale. Kanskje skjønte tilhørerne den gangen dette lenge før meg. De kjente både predikanten og tiden de levde i bedre enn meg, men det kommer et punkt der i løpet av det siste minuttet i talen der det blir helt klart.

King tror ikke selv at han vil oppleve å se at kampen de kjemper lykkes. Og det til tross for at han har gjort det tydelig at han tror seier er nært forestående. Det gjør enormt inntrykk. Mannen er ærlig på at han og gjerne skulle ønske seg et langt liv, men det er ikke viktig for ham lenger.

But I'm not concerned about that now. I just want to do God's will. And He's allowed me to go up to the mountain. And I've looked over, and I've seen the Promised Land.

I may not get there with you. But I want you to know tonight, that we, as a people, will get to the Promised Land.

And so I'm happy tonight; I'm not worried about anything;

I'm not fearing any man. My eyes have seen the glory

of the coming of the Lord.

King fullfører sin preken 3.april med å love, på Guds vegne, at kampen vil lykkes. Gud vil fri ut sitt folk fra trell-dom og undertrykkelse, og Gud vil lede dem inn i det lovede land. Han har selv sett det. Gud har tatt ham med opp på fjellet og vist ham fremtiden. Intet mindre. King tar uten blygsel på seg kappen til Moses og ber folket om å gjøre resten av reisen uten ham.

KONKLUSJON TIL DENNE ANALYSEN

Å lytte til denne prekenen og se noen av de videoklippene som også finnes av den, er en opplevelse uten sidestykke. Det er en følelse av å bli transportert tilbake i tid og kjenne på en nerve og en «viktighet» som overgår mye av det dagliglivet bringer av utfordringer. Kunnskapen om hva slags fortsettelse

fortellingen om King og fortellingen om borgerrettsbevegelsen har, er med å understreke dette. Samtidig er det allerede i talen en følelse av å være til stede i et profetisk øyeblikk.

King har selvsagt gjort det mesterlig. Det går an å spore mye av hans retoriske grep og plukke det ned i biter. Vi kunne nevne hans rolige fremtoning og stemmebruk. Oppbygningene mot de forskjellige små og store høydepunkt, gjerne i en kombinasjon av virkemidler i teksten og i stemmen. Hans bruk av egen person og egne erfaringer, knyttet sammen med erfaringene til tilhørerne, som bygger selvillit og stolthet. En utrolig bildebruk som understreker Kings skikkelse som leder og garantist for suksess. Ja, det er mange ting, men det er noe med nerven i det han leverer som ikke er lett å få grepet på.

Antagelig skinner det gjennom at han virkelig mener det han sier. Selvsagt bruker han alle de retoriske grep han kjenner, og selvsagt er han bevisst på den tekniske leveringen av talen. Men hovedpoenget her er, etter hva jeg kan forstå, at dette er ekte. Dette betyr virkelig så mye for ham, og det merkes også et halvt århundre senere.

DREAM A WORLD - EN ANALYSE AV EN AMERIKANSK PREKEN

Maria Vassli Gjære
Kapellan i Myrbostad og Vågøy
Maria.Vassli.Gjære@frana.kommune.no

Denne artikkelen er en bearbejdet oppgave skrevet i forbindelse med videreutdanningkurset "Ord som kropp", som ble arrangert på TF 2013/2014. Oppgaven gikk ut på å analysere en kjent amerikansk preken med utgangspunkt i noe av litteraturen på kurset. Jeg valgte å analysere en preken av Luke Powery som han holdt på sin innsettelse 07.10.12 i Duke University Chapel.

Tittelen på prekenen er "*Dream a world*", og prekenteeksten er hentet fra 1.Mos 37, 1-5;12-28 (et utdrag fra historien om Josef og brødrene hans). Den varianten av prekenen jeg har analysert, er hentet fra youtube.com. Du finner videoen ved å søke på «10/7/12 luke powery». I artikkelen henviser jeg til konkrete steder

i prekenen ved å oppgi tidspunkt i videoen som fotnote. De temaene jeg valgte å analysere preken utifra, er pauser, tempo og stemmebruk og bibelbruk i prekenen.

PAUSER, TEMPO OG STEMMEBRUK

En av bøkene jeg leste i forbindelse med kurset, var «The Hum» av Evans E. Crawford. Det omtaler han "homilitical musicality". Dette er hvordan predikanten buker timing, pauser, modulasjon, tempo og andre musikkaske kvaliteter for å engasjere og holde på tilhørerne (Crawford 1995, 16).

Crawford siterer Webster som definerer timing som "*the regulation of the speed when something is performed, so as to produce the most effective results*" (Crawford 1995, 17).

Hos Powery la jeg helt fra begynnelsen av merke til at han har en tendens til å ha

pauser i setningen også på steder der det ville være helt unaturlig å sette komma. Disse pausene kommer på steder der det rett etterpå kommer informasjon som er sentral og viktig for den videre talen. Et eksempel er helt i begynnelsen av prekenen der predikanten sier: «*Josef is (pause) having a pritty bad day by anyones standard*» (0:35:36). Pausene er med å vekke oppmerksomheten, og få meg til å spisse ørene. Samtidig er de ikke så lange at jeg henger meg opp i dem. De første gangene jeg hørte prekenen, opplevdes det mer som et temposkifte enn en pause. Det er som et ørlite stopp i buen hos en stryker eller et mikrosekund uten luft hos en blåser. Det skaper forventning.

Crawford ser på pauser i prekenen som mer enn pause i framføringa. Det er en metafor for spirituell formasjon, av nødvendigheten av at det ikke blir så mange ord på en gang at det forstyrrer det store og samtidig stille mysteriet som prekener som er sanne skaper. Dette er noe det ikke er så lett å lære bort ved undervisning, det er noe en må ha i blodet (Crawford 1995, 17-18).

Jeg mener Powery gjør dette på en god måte. Han legger inn pauser slik at det er lett å følge med, og samtidig på steder der han ønsker at tilhørerne selv skal ta standpunkt til det de hører. Et eksempel på dette er når han på slutten av talen sier: *Is there any dreamer at Duke this morning?* (0:56:34) Etter dette spørsmålet kommer det en kort pause som gir tilhørerne en mulighet til å tenke seg om og respondere.

Et annet eksempel på homilitical musicality er stemmebrukk og uttale. Powery har i sine preken en tendens til å dra på den siste konsonanten i et ord, spesielt dentaler som "S" og "D". Et eksempel på dette er når han i den innledene bønne sier *holy ghoss* og sluker "t"-lyden på slutten av ordet. Senere i samme sekvens kommer et annet eksempel på hvordan Powery bruker uttale for å skape musikalitet. Han drar ut vokaler, foreksempel "O"-lyden i *love* (0:34:50) og "E"-lyden i *dream a world* (0:35:25).

Powery har også en tendens til å endre stemmebruk når det han sier ligger tett opp til bibeltekst. Da legger han mer vibrato på stemmen og drar mer på ordene (0:41:01ff). Begge disse fenomenene er med å gjøre talen mer levende og variert å høre på. Slik Crawford hevder, er det med på å engasjere og holde på tilhørerne.

BIBELBRUK

En annen bok på pensumlista var Celpous J. LaRue *I believe I'll testify, the Art of African American Preaching*. LaRue påpeker at black preaching er uadskillelig knyttet til Skriften. Han understreker at alle som vil tale til en "svart¹ forsamling" må ta utgangspunkt i den spirituelle teksten og "*drawing from that encounter some sense of the Word of God revealed to and acting on the present-day human situation of the black listener.*" (LaRue 2011, 57)

Selv om Powery ikke taler til en "svart forsamling", bruker han denne metoden i stor grad.

Han tar utgangspunkt i teksten og gjør den kontekstuell ved å understreke alt som er gått galt for Josef ved å vise til ting i den amerikanske nåtiden som han går glipp av. Josef burde drømme om å komme inn på Duke university, spille catch med brødrene eller drikke en vanilla ice latte på Starbucks. På den måten gjør han Josef til en det er mulig å identifisere seg med.

Han løfter også Josefs drømmer som Guds drømmer over i en parallell der våre drømmer blir satt opp mot Guds drømmer. Sier vi som Louise Armstrong ”*What a wonderful world*” (0:44:05)? Eller drømmer vi om en bedre verden? Et av hovedpoengene slik jeg tolker Powery er nettopp dette: bli med på Guds drømmer, drøm dem! Også når det koster deg noe. Det kan hende det fører deg på omveier, men Gud kan gjøre drømmer til virkelighet, akkurat som han gjorde det for Josef.

Josef sine drømmer var ikke populære blant brødrene hans, fordi de endret den måten ting var på det nåværende tidspunktet. På samme måte er ikke alltid våre gode drømmer som og er Guds drømmer populære eller enkle, fordi de kan føre til endringer i hvordan vi opplever og lever våre liv på, og hvordan maktforhold og ressursfordeling i samfunnet er.

Bortsett fra den konkrete teksten om Josef som blir lest tidligere i gudstjenesten, er der ingen direkte henvisninger til andre bibeltekster. Powery alluderer derimot til bibeltekster flere steder i prekenen:

1. I den innledene bønnen bruker han en omfrasering av Sal 19,14. (0:35:17)

2. I sin beskrivelse av hvordan Guds drømmer viser han til flere sentrale begrep i Jesu forkynnelse, feks hvordan de siste skal bli de første (Matt 19,30, Mark 10,31; Luk 13,30). (0:42:16)

3. Når han omtaler hvordan Guds drømmer kan bli virkelighet fordi det som er umulig for mennesker er mulig for Gud, kan dette høres som en henvisning til Luk 18,27. (0:49:07)

4. På et tidspunkt viser han også til noe som skjer senere i fortellingen om Josef. (0:43:23)

LaRue skriver i det 5. kapittel et avsnitt om ”Black lived experience” (LaRue 2011, 64ff). Her setter han opp at predikanten må lage en kobling mellom den Gud som handler i Skriften og den Gud som handler i tilhørernes dagligliv som en betingelse for at det skal være en god preken. Så definerer han fem underpunkt som han mener danner et mønster for å gjøre dette: Personal piety, care of the soul, social justice, corporate concerns og maintenance of the institutional church. Det er ikke tanken at alle prekener må inneholde alle tematikkene, men de kan godt dekke flere (LaRue 2011, 69). Jeg har sett på disse fem punktene, og om og hvordan Powerys preken omhandler dem.

PERSONAL PIETY

LaRue hevder at den afroamerikanske kirken har vært sterkt preget av det han kaller en evangelical revitalisme på slut-

ten av attenhundre og begynnelsen av nittenhundretallet. Denne bevegelsen innebar et fokus på bønn, personlig disiplin, moralsk oppførsel og det å opprettholde et rett forhold til Gud. Hvis ikke tilhørerne følte seg utfordret på et av disse punktene, tenker de at evangeliet ikke er forkynt (LaRue 2011, 65).

Jeg tenker at det i denne prekenen som i hovedsak fokuserer på personlig fromhet, er tanken om viktigheten av å drømme. Ved å drømme Guds drømmer er vi med på å gjøre Guds virkelighet synlig. Dette er ikke direkte fromhet, men jeg tolker det som at det som en forutsetning for at dette skal kunne skje, ligger en tanke om en personlig fromhet og et nært forhold til Gud og hans tanker og rettningslinjer for livet.

En annen ting som underbygger tanken om en personlig fromhet, er historien om Powerys sønn og deres aftenbønn (0:47:10ff). Her forteller han en historie om noe som hendte under aftenbønnen og legger implisitt opp til at det er helt naturlig at man som foreldre ber med barna sine hver kveld og at dette er stedet der den måten å drømme på som Josef gjorde kan komme til syne.

CARE OF THE SOUL

Her er det ikke i hovedsak tanken om å trøste de syke, trengende og urolige eller gi tilgivelse for synder, men "the renewal of life in the image of Christ" (LaRue 2011, 66). Tanken er å sette folk i helhet og lede dem til et nivå som er over det de var før.

Powery har, som jeg pekte på over, et tydelig fokus på hver enkelts drøm. Ved å la Guds drøm bli vår drøm, vil drømmen bli virkelighet. Om man lar være å drømme, er det som å dø. Vi må fortsett å drømme, for Gud er ikke ferdig med oss ennå. Det er ikke klart hva vi skal bli, og ingenting er umulig for Gud (0:57:21ff). Her mener jeg at Powery viser et eksempel på hvordan folk kan bli satt inn i livet i Kristi bilde, bli ledet til et nivå de ikke nå ikke er på. Her blir Josef gjort til et eksempel på hvordan vi kan følge Guds plan for våre liv.

SOCIAL JUSTICE

Det er en tanke om at å få gjort ende på diskriminering og skape sosial rettferdighet i systemer og strukturer, er en av de tingene som Guds makt kan bidra med i dag (LaRue 2011, 67). Powery siterer en lengre sekvens av Martin Luther King jr sin "I have a dream"-tale (0:44:40-0:45:33). Han snakker videre om hvordan det at Martin Luther King jr sine drømmer delvis har blitt virkelighet, er et eksempel på drømmer kan bli virkelige når vi våger å drømme dem.

Et annet eksempel på tanken om sosial rettferdighet og hvordan Guds makt kan bidra til det i dag, er når han snakker om drømmen som lever mellom det som er og det som burde være (0:48:35ff). Han snakker videre om en drøm der man drømmer Guds drømmer som er forstyrrende og utfordrende, drømmer om sosial rettferdighet, rettferdig fordelign av mat, lik rett til utdanning og et hjem, der

ingen er foreldreløse, ingen tortur, vold, rasisme osv. Disse drømmene er ikke nødvendigvis populære drømmer hos alle, på samme måte som Josef sine drømmer ikke var populære hos brødrene sine. Likvel sluttet ikke Josef å drømme dem, og vi skal ikke slutte å drømme Guds drømmer selv om det koster oss noe.

CORPORATE CONCERNS

I "black life" er det en felles tematikk og erfaring som er unik på grunn av den historiske og kulturelle erfaringen man har. Det gjør at det er noen tematikker som det bare er svarte som kan snakke til svarte om. Her er det ikke snakk om generelle temaer innen sosialrettferdighet, men mer spesifikk problemstillinger. Tradisjonelt sett har disse blitt omtalt fra prekestolen (La Rue 2011, 67).

Siden denne prekenen ikke er holdt til en ren svart forsamling, mener jeg det ikke er naturlig å se på dette punktet i analysen av denne prekenen.

MAINTENANCE OF THE INSTITUTIONAL CHURCH

På grunn av den historisk viktige rollen den svarte kirka har spilt i det afroamerikanske samfunnet, blir kirka av mange oppfattet som mer enn et sted man stikker innom en gang i uka. Det er en ting som er med og former og modulerer hvordan man skal forstå seg selv, sin verdi, oppførsel og livsstil. Dette gjør at fokuset på et konkret fellesskap i et spesielt kirkesamfunn er sterkere enn andre

steder. Dermed er det viktig at prekenene kan være med og opprettholde den institusjonaliserte kirka, slik at den igjen styrker og holder opp menighetsleddene (LaRue 2011, 68).

I Powery sin preken finner jeg at dette aspektet i liten grad er framtreddende. Til en hvis grad er det tilstede i Powery sine drømmer for hvordan rolle kapellet og dets virksomhet skal ha for universitetsmiljøet, menigheten og lokalsamfunnet (0:50:25ff).

AVSLUTNING

Powery bruker, som vist over, mange av de tradisjonene og virkemidlene som blir omtalt i afroamerikansk prekenlitteratur. Kanskje kan vi også lære noe av dem? Selv om det ikke er alt som kommuniserer og fungerer i en norsk kontekst, har i allefall jeg en del å gå på når det gjelder bevissthet rundt stemmebruk og pauser, og det å gjøre teksten kontekstuell på en måte som åpner for at tilhørerne kan identifisere seg med personene i bibelfortellingene og se paralleller til eget liv. Det er jo lov å drømme?

Litteratur

Crawford, Evans E. "The Hum, Call and response in African American Preaching" 1995 Abingdon Press

LaRue, Cleopus J. "I believe I'll testify, the Art of African American Preaching" 2011 Westminster John Knox Press

2. SØNDAG I ADVENTSTIDEN

2. søndag i adventstiden - søndag 7. desember 2014

Prekentekest: 1 Kor 15,50–57

Lesetekster: Jes 65,17–19 og Luk 21,27–36

Marianne Bjelland Kartzow
Professor i Det nye testamente, Teologisk fakultet
m.b.kartzow@teologi.uio.no

Samlingen bibeltekster for denne søndagen er som en vill og vakker bukett som spriker i alle retninger. Vi er i berøring med store og avgjørende begivenheter som nyskapelse, forvandling, undergang, død, frigjøring, seier - og håp om en ny himmel og en ny jord. Perspektivet er verdensvidt og fra evighet til evighet.

Prekentekest, noen få vers fra 1 Kor 15, tilhører i seg selv linjer og sirkler som sprenger både rom og tid. Dette kapittelet har hatt enorm betydning i utforming av kristen teologi, læren om døden og oppstandelsen og troen på den alt-overskridende frelse. Vitnesbyrdet som innleder kap 15 samler hovedinnholdet i brevet, og kan reg-

nes som en av den kristne kirkes første trosbekjennelser.

Paulus sier oss en hemmelighet (v. 51). Men til felles med alle fortolkere gjennom tidene som har forsøkt å forstå hva han mener i 1 Kor 15 blir vi sittende igjen med flere spørsmål enn svar. Litt blir klarere hvis vi leser hele kapittelet og ikke bare prekentekest. Men helt klart blir det aldri.

«Hvordan står de døde opp? Hva slags kropp har de?» Det er lett å føle seg som en av de «uforstandige menneskene» Paulus anklager (v. 36). Men er egentlig disse spørsmålene så dumme? De kan forstås med bakgrunn i gresk mytologi eller som uttrykk for kristen undring gjennom tidene. Kanskje finner disse spørsmålene også gjenklang i vår tid, hvor kirken hver dag, hver uke,

hele året igjennom insisterer på å kaste jord på kisten tre ganger: «Av jord er du kommet, til jord skal du bli, av jorden skal du igjen oppstå.» Men hvordan står de døde opp? Hva slags kropp har de?

Korinternes problem ser ut til å være at de trodde at oppstandelsen allerede hadde funnet sted. Andre har trodd at Menneskesønnens tilbakekomst er nært forestående: kanskje allerede før denne slekten forgår, som Lukas skriver om i dagens lesetekst. Paulus lar apokalyptikkens flertydige språk tale for seg. Brått, på et øyeblikk. Basunstøt, uforgjengeligheten, udødeligheten. Det forgjengelige må bli kledd i uforgjengelighet. Døden er oppslukt og seieren er vunnet. Forvandlingens paradoks er selve hemmeligheten. Forvandlingen som rommer så mye: Totalt brudd, men likevel kontinuitet.

Kanskje kan vi si at Paulus i 1 Kor 15 har tre ting på hjertet, som henger sammen på flere vis: Jesu oppstandelse, de dødes oppstandelse og troen på Kristus. Alle tre innebærer de radikale forandringer utover menneskers rasjonelle fatteevne. Uten Jesu oppstandelse finnes verken vår oppstandelse eller vår tro. Det er Guds aktive og kreative vilje som ligger bak, Gud som skal være alt i alle (v. 28).

Det er her hemmeligheten kommer inn: Vi skal alle forvandles. Men hva består forvandlingen i? Er den voldsomme død, som fører mennesket slik vi kjenner det ut av denne verden og videre inn i noe ukjent, sterkere enn li-

vets krefter? Nei, for døden er oppslukt og seieren er vunnet. Kristus sto opp og de som tror på han får del i hans død og oppstandelse.

Døden og forandringens dilemma har plaget mennesker bestandig. For Paulus er det Gud som skaper det nye. Paulus svarer oss aldri direkte på hva som varer ved og hva som forsvinner gjennom døden og oppstandelsen. Hva skjer med kjøtt, blod og kropp, det dødelige legemet som knytter mennesket til denne verden? Hva er igjen av mennesket når dette blir borte? Når den/det som ligger i kisten blir brent eller råtnet? Hva skjer med legeme, sjel og ånd, i oppstandelsen?

På godt og trygt kristent vis brukes en lignelse, med all sin dobbelthet og betydningsmangfold, som forklaring. Det er som med frøet og planten. Du får ikke liv av det du sår uten at det dør. Det du sår er ikke planten du får (v. 36-37). Men de henger sammen og den ene forutsetter den andre. Det skjer en forvandling. Som gjennom død og oppstandelse. Vi vil bli noe vi i dag ikke er, for kjøtt og blod kan ikke arve Guds rike (v. 50). Det skjer en radikal forvandling fra en måte å være på til en annen. Som gjennom omvendelse og frelse.

Oppstandelsens forvandlig forutsetter død, den skjer en gang for alltid. Alt blir totalt forandret. Noe blir «kledd på». Den dødelige kroppen erstattes av oppstandelseskroppen. Mennesket blir åndelig kjøtt. Langt utover vår

og Paulus' rasjonelle kategorier. Det Paulus vet er at «Gud lar det få den skikkelse som han vil, hvert enkelt slag får sin egen skikkelse» (v. 38).

Gud kan altså skape kontinuitet uavhengig av - og langt utover - vår menneskelige fatteevne. Nyskapelsen bringer bud om glede og fryd og sprenger våre jordiske rammer. Håpet om bedre tider springer ut som fikentreet: Vi vet at sommeren kommer (Luk 21, 29). Aldri mer skal det høres gråt eller klageskrik, slik profeten Jesaja skriver (Jes

65, 19). «Himmel og jord skal forgå, men mine ord skal aldri forgå,» sier Jesus (Luk 21, 33).

Gud vil bli alt i alle (1 Kor 15, 28). Vi inviteres inn i et overskridende fellesskap, utover kropp, utover tid, utover sted, utover menneskers individuelle bevissthet. Dem som har gått foran og dem som kommer etter. Sammen er vi håpets barn. Sammen skal vi arbeide rikelig og raust for Herren (v. 57). Vi kan rette oss opp og løfte hodet. For vi skal snart bli satt fri (Luk 21, 27).

HVA SKAL VI GJØRE? GÅ UT I ØDEMARKA?

3. søndag i adventstiden - søndag 14. desember 2014

Evangelietekst: Luk 3, 7-18

Lesetekster: Jes 40.1-5 og Jak 5, 7-8

Salmer: 25, v. 1-2, 671, 9, 2, 162, 843

Anne Hege Grung

Førsteamanuensis, Det praktisk-teologiske fakultet
annehgteologi.uio.no

De tre tekstene denne søndagen gjengir alle på hver sin måte ulike landskaper: Først Jerusalem (bylandskap) og ørkenen/ødemarken, så jordbrukslandet, og til slutt Johannes ved Jordanelva, også omringet av ørken og fjell. Landskapene har sine utfordringer, det samme har menneskene som er i dem: Veier må bygges, korn dyrkes, offentlig ansatte må gjøre jobben sin på en rettferdig måte. De handlende aktørene i tekstene er både Gud og mennesker. Gud skal manifestere sin storhet i landskapet, Gud skal komme tilbake, folk som kommer etter Johannes i ødemarka blir døpt og snakket til rette, og de blir varslet av Johannes: Det kommer en annen. Messias kommer. Da skal det bli saker.

Dette er ingenting.

Jesajateksten lest opp mot dagens Jerusalem og uroen, uretten og volden som skjer der er egentlig ganske hjerteskjærende: Trøst mitt folk/Tal til Jerusalems hjerte/ og rop til henne/ at hennes strid er fullført. Men hvem skal trøste, hvem skal tale og hvem skal slå fast at nok er nok – det er tid for ro og for rett? Neste lesetekst (Jak 5, 7-8) er nesten som en slags pedagogisk forklaring til barn om at det tar tid for korn og grønnsaker å vokse og gro, en bondes tålmodighet er idealet her. Våte jorder og lukta av vått korn. Det tar tid. Og så kommer evangelieteksten.

Det som slår meg, er hva denne teksten fra Lukasevangeliet sier om *forventninger*. Teksten dirrer av forventninger, kanskje av frustrasjon. Folk har

reist etter Johannes, de vil ha noe av ham. De ville bli døpt av ham, står det i teksten. Han kaller dem 'ormeyngel' og sier at de må 'bære frukt som svarer til omvendelsen'. Her holder det ikke å tilhøre en bestemt religiøs praksis, familie eller gruppe, eller kalle Abraham 'far': Det er det de *gjør /ikke gjør* som blir påtalt og refset, ikke det de er. Dette kan tolkes inn i en partikularistisk versus universalistisk ramme, som at man kan forandre på det man *gjør*, men ikke på hvem man er av fødsel. Paradoksalt nok kan dette i teksten som i alle fall jeg synes er slitsomt og lukkende fordi det (også) oser av moralisme, kan tolkes grensesprengende åpent: Du skal vurderes etter det du *gjør*, ikke hvem du er (les: hvilken gruppe du tilhører).

Hva skal vi gjøre? Spurte folk. - Fortell oss hva vi skal gjøre. - Gjør rett, svarte Johannes. Ikke vær korrupt. Ikke utnytt stillingen din så den skaffer deg fordeler. Del det du har med andre. Ikke press andre ved å bruke vold. At Johannes sa dette, skapte ytterligere forventninger. Folk syntes Johannes snakket som en Messias – kanskje de gjenkjente og/eller aksepterte det litt beske budskapet hans, mens de ventet på at han skulle døpe dem. Johannes korrigerer dem –igjen- og sier at Messias vil overgå ham på alle måter: Ikke døpe med vann, men med den hellige ånd, ikke bare refse, men gjennomføre en dom.

Etter vår tekst, fortsetter fortellingen med at Johannes også refser kon-

gen (Herodes), noe som fører til at han ble satt i fengsel av den samme kongen. Deretter kommer fortellingen om Jesu dåp i Lukasvarianten. Johannes døper Jesus sammen med alle de andre før himmelen åpner seg og stemmen sier 'Du er min sønn'. Rett etter dette begynner fortellingene om Jesu virke.

Det er ikke noe søtt over disse adventstekstene. Det er mye som står på spill i dem for dem som er med, og omgivelsene er krevende. De er tekster om krevende *forventninger*, men også om *sammenhenger*, og det er kanskje her det er mest fruktbart å starte prekenen: Trøst (i Jesajateksten) henger sammen med tilgivelse, ro og rett. Å høste grønnsaker og korn fra jorden henger sammen med arbeid, regn og tålmodighet. Å gå ut i ødemarken og streve seg stadig videre der betyr at man kan risikere å la seg overraske av tegn, eller kanskje bli overrasket av hvordan man reagerer på tegnet eller talen man møter. Å spørre 'Hva skal jeg gjøre?' kan føre til at man får et konkret svar. Å ha en forventning om at Gud skal komme og være til stede, om at Messias skal vise seg, kan føre til at man ser, hører eller kjenner at DER var det noe. Gud som elsker et menneske, mennesker som deler den ekstra skjorta.

Det er midt i desember, og folk begynner å bli preget av juleforberedelser. Det er et nedslående internasjonalt nyhetsbilde i skrivende stund, ikke minst i mange land i Midt-Østen. Julen er vel den høytiden som er aller sterkest knyt-

tet til forventninger: Fellesskap, måltider, gaver, feiring. Mange opplever dette som krevende, andre synes det er fantastisk. Hva med å fokusere litt på *sammenhenger* i prekenen denne søndagen? Sammenhengen mellom det å være døpt inn i kirken og det å være en del av det store menneskelige fellesskapet som går på tvers av tros-og landegrenser, sammenhenger mellom det å så håpsfrø, passe på at de vokser og gror og deretter høste fellesskap, vennskap,

sammenhengen mellom å være elsket av Gud og å kunne gi og få kjærlighet til/av andre mennesker. Å vente på julehøytiden og på feiringen av at Gud ble født som menneske er også å vente på en helt ny sammenheng: Slik som Johannes varsler at Messias vil sprengte forventninger og overgå det han gjør, betyr Jesu fødsel at en ny sammenheng mellom Gud og mennesker blir skapt, en sammenheng som sprenger våre forventninger.

MARIA BERGGANG

4. søndag i adventstiden - Søndag 21. desember 2014

Evangelietekst: Luk 1,39–45

Lesetekster: Mika 5,1–4a og Fil 4,4–7 12–14

Salmer: Inngang: 7b. Høgmessesalme: 123. Evangelievers: 5, vv. 1-2, 3-4. --- Etter preika: 33. Nattverd: 130 Slutning: 3

Audun Opland
Sokneprest, Rollag
audun.opland@gmail.com

GUDDOMELEGE PARADOKS

Med det nye leksjonariatet vart 4. søndag i advent til ein ny ”mariadag” i Den norske kyrkja, etter økumeniske førebilete. Og det er sjølvstøtt logisk og høveleg at me førebur oss til den store inkarnasjonsfesten med å feire Guds mor, det skulle eigentleg berre mangle. I jula fokuserer me kanskje lettast på Gud, og korleis han kjem ”til lave hytter ned”, men han vert jo òg teke imot. Han materialiserer seg ikkje ut frå lause lufta, men må i aller mest bokstavelege forstand i-kjøttast. Han må verte kjøtt, av di me er kjøtt, og då må han nytte jordiske, falne, menneskelege middel. Han nyttar Maria. Ikkje – får me tru – av di

ho var unnfanga utan arvesynd, men av di ho var eit menneske som oss. Éi fattig ungjente i ei verd som har hyst millionar på millionar av dei. Gud syner seg som ein Gud som lyfter opp dei låge og støyter stormenn ned frå trona. Difor er det vel òg at ingenting triggar folkefantasia som Maria. Ho er så nær oss. Jesus går på vatnet, kastar ut demonar og står opp frå dei daude. Maria berre mottek ein bodskap, går på besøk, føder, oppsedar – og ser den einaste sonen sin dø. Det er, som sagt, miliardar av ho, men nett denne eine er samstundes utvald til å bera fram menneskeslekta si uforståelege og ufortente frelse. Dei gamle mariahymnene har eit godt auge for dette, og retteleg fråtsar i guddomelege paradoks:

*Han som satt på kjerubenes opphøyede trone,
vår høyerverdige Gud –
han hadde deg som sin trone
da han hvilte på din arm, å Maria, Guds
brud!*

FORVENTNINGSSUNDAGEN

I år skal me preike over forteljinga om Maria og Elisabeth som møtest. *Festum visitatio Mariæ* var frå gamalt av feira 2. juli, i Noreg som Maria besøksdag, frumesse eller Maria berggang. Faktisk forsvann ikkje denne heilagdagen før ved festdagsreduksjonen i 1771; romerkyrkja flytte han elles til 31. mai ved førre liturgirevisjon. No er det korke juli eller mai, og det er heller ikkje nokon *visitatio* me feirer 4. sundag i advent. Det er fastetid, førebuingstid, ikkje fest. For å kunne ikjøstast og på det viset verte til frelse for oss, måtte Kristus takast i mot og berast fram av Maria. På same vis må me nytte adventstida til å førebu oss, slik at me kan ta imot han som kjem. Som me snart skal syngje: ”Kom, la min sjel dog finne sin rette gledes stund, / at du er født herinne i hjertets dype grunn.”

Samstundes er det viktigaste stikkordet for dagen *forventning*. Tilsynelatande går verda sin vande, vonde gang, men frelsa er allereie eit faktum: Barnet hoppar allereie av fryd inne i Elisabeths mage, av di han kjenner at Herren er komen nær. Celle for celle, organ for organ: Fosterutviklinga går sin evolusjonsbestemde veg i baa

dei to kvinnene. Snart, snart – så er han her. Enno så liten, så sårbar, så ubetydeleg – men allereie ein realitet. Frelsa er vorte røyndom, og 4. sundag i advent er allereie ein ukueleleg håpsdag, ein dag som bivrar av lengting og forventning etter han som skal koma. Me skal førebu oss – ved å kjenne på gleda. For at hjartet skal kunne ta imot Kristus – for no å nytte dei gamle metaforane – held det ikkje, til dømes, at det har gråte over syndene sine. Det må òg vera fylt av glede og håp. Jf. leseteksten: ”Gled dykk alltid i Herren! Endå ein gong vil eg seia: Gled dykk!”

EL GRECOS VISITATIO

Forteljinga om Maria som reiser ”opp i fjellbygdene”, til slektningen sin, Elisabeth, finn me berre hjå Lukas. Det er eit sterkt møte, i all si kvardagslege enkelheit (”narrativet” går ut på at Maria reiser, helsar på den andre, og fèr sin veg att). Den eine er ufruktbar, den andre jomfru – baa er med born. Når eg høyrer denne forteljinga, er noko av det fyrste eg tenkjer på den merkelege, men hypnotiske framstillinga til El Greco, den kretiske målaren som virka i Spania fram til byrjinga av 1600-talet og enno er eit unikum i kunsthistoria. Hans ”*Visitación*” frå 1610 er eit av dei aller seinaste arbeida hans².

Den seine El Greco opererer stadig nærare grensa til det abstrakte, og det er lite i måleriet som tyder på at dette er ei *religiøs* scene. Dei tidlege meisterverka hans er fylde til randen med

englar, skyer, opne himlar og celestiale strykekvartettar. Her er alt skore ned til beinet: To kvinner som møtest, ein dørkarm og nokre skyer. Lange målarstrøk og store mengder måling markerer foldane i det tunge, tjukke stoffet som figurane er kledde i. Dei to kappene har same kaldblå fargen; dei same, dramatiske flekkene av kvitmåling. Dei liknar ikkje så lite på to store, grå steinar – sjølve ein del av det fjellet Maria har gange opp i for vitje slektningen sin (i sanning ein ”Maria berggang”!) Elisabeths uttrykk har vore beskrive som ”the spectral horror of a resuscitated Lazarus”³ – miraklet kan i seg sjølv vera skremmande og framandgjerande, og finn stad i ei verd som på mange måtar er hard, kald og ugjestsam. Det forrivne skylandskapet som omgev dei kan peike framover mot lagnaden som ventar dei to borna, Jesus og Johannes: Krossen og sverdet. Samstundes kan ein peike på at dei to figurane er – som vanleg hos denne målaren – naturleg langstrekke og uformelege, proporsjonane deira drege ut av balanse. Som del av ei altartavle var biletet meint å skulle skodast nedanfrå, noko som ville gi effekten av at dei trekkjast frå jorda og opp i himmelen. Slik blir dei – midt i sin jordfesta, fastfrosne, massive tyngde – til to bindeledd eller bruer mellom jord og himmel.

MÅLERIET OG KONTEKSTEN

Den mest kjende versjonen av måleriet heng i dag i Dumbarton Oaks-museet i Washington D.C. Dette historiske godset er no eigd av Harvard-universitetet, og har vore vitne til ei rekkje sentrale historiske hendingar. I ”the music room”, kor El Greco-måleriet tek opp den mest sentrale plassen, vart den såkalla Dumbarton Oaks-konferansen halde i 1944. Under blikket til Maria og Elisabeth utarbeidde delegatar frå USA, Storbritannia, Kina og Sovjet det som skulle bli FN-charteret. To år seinare var det same rommet åstad for arbeidet med Acheson-Lilienthal-rapporten. Rapporten var eit dristig forsøk på å få tilverkinga av atomvåpen under internasjonal kontroll, eit forsøk som mislukkast. I staden fekk ein kald krig og atomkappløp.

To uttrykk for ei øydelagd, vonlaus verd: Verdskrig og atomgalskap. På same tid to uttrykk for ei sped strime av von midt i motløysa: Nokon sett seg saman og arbeider for at det ikkje skal bli krig att. Nokon sett seg saman og arbeider for at det ufattelege øydeleggingspotensialet skal begrensa. Det er på ingen måte nøydd til å lukkast. Av og til går det berre ikkje. Av og til er det slik at vondskapen og synda vinn og får herske vidare. Men trass alt: Det finst eit ljosskimmer der, ein eller annan

stad inne i det isnande mørkret som er verda og menneskesinnet.

Dette står dei og overvakar, heilt utan sentimentalitet, dei to slektningane. Steinaktige, utan illusjonar, i ei forblåse fjellverd. Men gøymd attom dei tjukke bergkåpene ligg altså håpet og vakar, usynleg, men verkeleg. For det er til denne verda han kjem. Det er til vår verd han kjem. Det er til våre sinn han kjem, med ljosskimret sitt. ”Og han skal vera fred”. Difor førebur me oss denne dagen med å øve oss opp i håpet. På å seie, høgt, ilag, medan me latar som me trur på det: Det finst ein Gud, og det finst ei frelse, og det finst eit håp.

TIL GUDSTENESTA

Det må vera sers høveleg om ein denne dagen utvider dei 3x3 slaga til slutt med å be Angelus-bøna. Ho er tett forbunde med temaet for dagen, ja store delar av Hill deg Maria stammar frå preiketeksten. Liturgihistorisk er det òg frå dette dei 3x3 slaga stammar, så her er

eit godt utgangspunkt for litt folkeopplysning. Tekstane er lette å finne, t.d. på Wikipedia. Helst kan ein vel nytte den opprinnelege versjonen av Hill deg Maria, d.v.s. utan den avsluttande bøna om forbøn.

I tillegg til salmane som er oppførte i salmesetelen er både 121 og 127 nydelege songar som kyrkjelydane fortener å bli kjende med. Ein stakkars landsens prest kan tenkje at dei er vanskelege å nytte til allsong, men om ein har ein solist eller ei korgruppe er det vel ikkje noko å lure på.

Fotnoter:

- 1 Dette konkrete dømet har eg henta frå ein slavisk helgenliturgi. Omsetjinga er frå min masteroppgave: ”Hymnografi og helligheit”, UiO 2011.
- 2 (kan sjåast t.d. på Dumbarton Oaks si heimeside: <http://museum.doaks.org/VIEO823?sid=643&x=7899>).
- 3 Mindy Nancarrow: “Francisco Suárez’ Bienaventurada Virgen and the Iconography of the Immaculate Conception”, ss. 3-14 i J. Roe & M. Bustillo (red.): *Imagery, Spirituality and Ideology in Baroque Spain and Latin America*. Cambridge Scholars Publishing, 2010.

JULAFTEN

Julaften - Onsdag 24. desember 2014

Evangelietekst: Luk 2,1-20

Lesetekster: Jes 9,1a.2.6-7 og 1 Joh 1,1-4

Salmer: Se teksten

Sindre Hasselknippe
Prest i Sør-Helgeland
shasselk@gmail.com

Julen er en høytid med tradisjoner. Evangeliet og salmene er godt kjent, og samler mange til en stemningsfull feiring. Det er et samspill mellom budskapet og julefeiringen.

Julen er vår fremste høytid. Vi merker kanskje spenningen allerede i forberedelsene. Vi henter frem julepynten, som vekker minner fra tidligere år. Det er kanskje gamle klenodier som har sett mange julefeiringer. Jeg har vel også laget pynt som barn, med løse lenker og skjeve kurver. De ble ikke byttet ut, men reparert. De stammer fra en felles fortelling, som blir gjenkalt når jeg henter frem de gamle tingene. Slik er det også når vi henter frem disse tekstene og salmene. Juleevangeliet har vært

startskuddet for mange feiringer, enten ved bordet eller i kirken. Det er en vel-signelse over feiringen.

Julefeiringen handler om fellesskap. Juleforberedelsen er en spesiell tid. Selv om vi henter frem de samme tingene, og vet mye om hva som ligger under juletreet, er jeg spent på denne kvelden. Vi overdriver kanskje forberedelsene litt, men det kan være uttrykk for ønske om samhold. Vi kan også minnes på at julen kommer til oss. Vi blir kalt til fellesskap, slik gjeterne blir i evangeliet. I Lukasevangeliet behøver vi ikke mye for å hylle den nyfødte Jesus.

JESAJA SOM BAKGRUNN

Jesaja danner en bakgrunn. Evangeliet begynner i tempelet. Presten Sakarja får vite at hans kone skal føde Johannes,

som skal gå i forveien for Herren. Elisabet er ufrukbar, som også danner en forbindelse til troens pakt og Abraham. Jesaja følger oss i adventstiden. De er trøstende tekster som peker frem mot gjenopprettelse av forholdet til Gud. Dagens Jesaja-tekst peker mot et barn som er født, som skal være en frigjører. Han skal sitte på Davids trone, og være en evig far og fredsfyrste. Disse motivene finner vi igjen i Lukas evangelium. Det beskrives som en oppfyllelse av profetens ord.

OPPFYLLELSEN AV PROFETIEN

Lukas fortelling om Jesus begynner i historien om jødernes forhold til Gud. Og familien skal hjem til Davids by. Det er fordi Josef stammer fra David, som borger. Det er annerledes enn Sakarjas betydning av Davids hus. Men en utvidet betydning av byen kommer i engelens budskap. Da ser vi forbindelsen til profetene. Fortellingen om frigjøreren får en solid forankring i historien om livet med Gud. Men Maria og Josef er på reise. Og reisen blir farlig, for Maria venter barn. Da er det dramatisk å ikke komme i hus. Jesu fødsel peker frem mot evangeliets blikk for svake. Han svøpes i tøystrimler og legges i krybben. Det virker provisorisk og lite planlagt. Gjeterne passer dyrene sine. De forlater tilsynelatende sin flokk, for å finne den ene. For det står at de gikk hastig av sted. De får bære budskapet og trøst til Maria. Engelen sier at Jesus er Herre Messias. Messias er også fore-

speilet av Sakarja i 1:68-79. Messias skal befri folket fra fiender, og gi rettferdighet og fred.

Gjeterne får se mange engler, som bryter ut i lovsang. Gloria-leddet i gudstjenesten er vår tilslutning. Vi lytter til teksten, og vi ytrer den. Det er verd å bemerke at verden som skulle skrives inn i manntall, er den kjente romerske verden. Engelen kommer utenfra, og minner om en fortid som ikke er bevitnet i Roma. Kirken blir historisk i denne foreningen, som regimentene i Luthers lære.

Alle som møter engelen naturlig nok redde. Den himmelske verden blir del av vår verden, og lar oss trøstig følge mysteriet. Vi holder opp det lille barnet som det største i verden. Og gjeterne drar videre med budskapet og skaper forundring hos alle de møter. Gjeterne blir de første som får bringe videre det gode budskapet. Det er en sterk kontrast til Sakarja som må være taus.

FELLESKAP MED GUD OG MED HVERANDRE

Evangelieteksten er en av to beskrivelser av Jesu barndom. Lukas beskriver også fra påskefeiringen da Jesus var tolv år. Da kaller han tempelet sin Fars hus. Vi kalles til å være fellesskap. Fellesskapet er i kirken. Så sendes vi ut av messen til ulike feiringer. Vi kan huske ensomme, som hører til fellesskapet i Kristus. Det har vært tradisjoner for å sette ut grøt til nissen. Slik var også de utenfor en del av familiefeiringen. Jeg har feiret jul

alene på jobben, med offentlig julegran. Det er ganske upersonlig. Men når julen ringes inn, stanser tiden og sangene fremkaller julestemningen. Vi får del i fellesskapet i feiringen. Jeg tror at tilhørighet er et viktig tema for denne dagen. Det kan være fint å hente frem motivene fra de to første kapitler, som omhandler fellesskapet.

Juleevangeliet handler om en vei tilbake til opphavet i Davids by. Før de kommer frem, får vi en ny begynnelse. Fortellingen begynner i tempelet, og ender i en krybbe. Den viser Gud i det sårbare mennesket og barnekårets tro. I 1. Johannes brev leser vi at livet ble åpenbart med Jesus. Det livet var hos Faderen, og ble forkynt for at vi skulle ha fellesskap med hverandre og med Jesus. Fellesskapet er en forutsetning for at gleden skal være fullkommen. Fellesskapet kan være det beste og det verste for mange. Det kan være fint å minne om at fellesskapet er en gave. Vi kan godt se livet og julefeiringen, med venner og familie, som ett. Det er ikke prestasjonene som fører oss sammen.

Vi hører kirkeklokkene, evangeliet, og tilslutter oss feiringen med julesanger. Da blir den mørkeste tiden bakgrunn for lyspunktet. Gud ble menneske, for at vi skulle bli hans barn.

SALMER

Maria og Josef er i en sårbar og spent situasjon. Også gjeterne er ute i natten. De får se engelen som sier at Messias er

født i Davids by. Det blir de som bringer Maria trøst. Og de priste Gud og fortalte om det de hadde sett. De er bilde på det allmenne presteskap. Det er passende at orgelet og sangen setter preg på messen. Jeg tror ikke noen salme kan binde sammen dagens tekster og liturgien, som ”Deilig er jorden”. Den beskriver fellesskapet mellom menneske og Gud, og slektenes gang. Og den peker fremover mot de unge som får oppleve jul med familien. Det er spesielt fint å dele feiringen med små barn. De uttrykker julens glede, til påminnelse for oss. Vi kan følge deres små skritt mot fremtiden. Fellesskapet er uttrykt i nære bånd, men bilde er et himmelsk fellesskap som deles over hele jorden. Maria og Josef må stanse på veien. Over hele jorden feirer vi at Jesus ble født, med å stanse opp sammen med dem. De blir møtt av himmelens bud. Det er med oss når vi sendes ut fra messen.

Jeg foreslår å åpne med ”Glade jul” (NoS 54 og N13 47) som inngangssalme. Så foreslår jeg ”Det hev ei rose sprunge” (NoS 38 og N13 33) etter første lesning, så kan evangelieteksten følges av halleluja. Salme etter preken kan være ”Et barn er født i Betlehem” (NoS 29 og N13 27). Til takkofferet kan menigheten synge ”Jeg er så glad hver julekveld” (NoS 60 og N13 51).

”Deilig er jorden” (NoS 56 og N13 48) kan synges stående som utgangssalme.

JULEDAG

Juledag – torsdag 25. desember 2014

Evangelietekst: Joh 1,1–14

Lesetekster: Ordsp 8,1–2.22–31 og Hebr 1,1–6

Jørund Østland Midttun
Sokneprest, Røyken
jormid@msn.com

Første juledag er en dag i kirkeåret som i stadig større grad er blitt et paradoks. På den ene siden er det den største festdagen i julen, og den nest største festdagen i kirkeåret. På den andre siden – dagen derpå. Det aller meste av kruttet er alt brent opp, gjennom en lang og intens adventstid som kulminerer på julaften. På juledagen er det ofte god plass i benkene. Det kunne gi grunn til mismot, men gir også mulighet for ro og konsentrasjon. På julaften er det folkefest, men på juledag kan man gi festen dybde, sammen med de ivrigste kirkegjengerne. Det bør også prege selve gudstjenesten. Uten å nedvurdere julaften bør også gudstjenesten da være et skritt på veien mot det

liturgiske høydepunkt på første juledag. Mer enn noen gang er det viktig å skaffe musikalske og andre ressurser for å gi denne dagen et ekstra høytidspreg. (Jeg foreslår ikke her noen salmer, ettersom utfordringen denne dagen mest er hvilke julesanger man ikke får med)

I forhold til tekstene gir julaften og juledag en mulighet til å gå inn i samme hendelse utfra to forskjellige evangelier, noe som jo i dette tilfellet gir to svært forskjellige fortellinger. Den kirkelige tradisjon har vanligvis lagt sammen de ulike fortellingene. Julekrybben inneholder litt fra Matteus, litt fra Lukas og resten fra mer obskure kilder. Johannesprologen blir da som en kommentar til og utfylling av julenatt i stallen med engler og hyrder, stjerne og vismenn. Men er det nødvendigvis den

beste tilnærmingen? Er det ikke snarere slik at de burde leses hver for seg; legges ved siden av hverandre, men atskilt? Da blir bildet av hvem Jesus var og hva som var hans opphav kanskje mindre skarpt, men det blir også bredere.

De ulike evangeliene presenterer Jesus på hver sin måte. Markus, det eldste, har som kjent ingen fødselsfortelling. Matteus og Lukas har hver sin, hvor noen kjernepunkter er like: Jesus er født av jomfru Maria, som er trolovet med Josef. Betlehem og Nasaret er inne bildet. Ellers er det to helt forskjellige historier. De kan ikke legges oppå hverandre; de har ikke en gang samme kronologi.

Kjente Johannes til disse fortellingene? Det er flere ting som taler for det, men det er ikke så mye som et hint til Jesu fødsel hos Johannes. Det første vi får høre om familien hans er ikke noe om jomfrufødsel; han omtales som sønn av Josef (1,45). Det er noe demonstrativt i måten Johannes lar Jesus komme Døperen i møte (1,29) og så plutselig være til stede i evangeliet. Det trengs ikke noen fortelling om en overnaturlig fødsel eller noen kronologisk tidfesting. Johannes har et mye større og bokstavelig talt universelt perspektiv. Der synoptikerne begynner med konkrete opplysninger, åpner Johannes med en poetisk filosofisk betraktning. Der synoptikerne går tilbake til Jesu unnfangelse, går Johannes tilbake til skapelsen. Der synoptikerne har ættelister, bruker Johannes et poetisk språk som fletter

sammen hellenistisk filosofi med jødisk gammeltestamentlig tradisjon. Dermed er det ikke vanskelig å kombinere de to (det er i grunnen vanskeligere å kombinere Matteus og Lukas), men her vil jeg altså legge til grunn at vi er mest tro mot Johannes om vi *ikke* lar englene, hyrdene og vismennene luske rundt i bakgrunnen.

Hvor vil en slik fremgangsmåte bringe oss? Johannes begynner altså med en prolog, som gir oss fasiten så å si, før selve fortellingen begynner. Den kaster lys over alt det som skjer gjennom hele resten av evangeliet. Men for egen del er jeg mest fascinert av hvordan prologen begynner så å si utenfor tiden, eller i det også tiden blir til. Videre begynner den med et abstrakt prinsipp, Logos, som i hellenistisk filosofi har en så mye videre betydning enn den konkrete oversettelsen «Ordet». Det er en hel tankeverden knyttet til dette begrepet, som Johannes hefter seg på, og som kan oppsummeres i «fornuft» eller «filosofi». I inngangen til prologen adresserer så Johannes det som er en moderne problemstilling, nemlig den skjulte Gud. Hvor kan jeg finne Gud, ingen har noen sinne sett Gud. Men Ordet er hos Gud, og Ordet er Gud. En filosofisk konstruksjon å grunne på; den er også til stede i GT, og det er en stor forbedring at vi nå har fått Ordspråkene 8 som lesetekst. Visdommen blir riktignok ikke identifisert med Gud på samme måte, men er til stede i preeksistensen.

Det er vel heller ingen uvanlig

konstruksjon å sammenligne Logos/ filosofien med lyset; tvert imot finner vi det naturlig å si at tenkning og fornuft opplyse menneskene, dvs de som tok imot lyset. De kunne bli Guds barn. Vendingen kommer i vers 14, og er overraskende og provoserende for vår samtid som den antagelig var det for samtidens intellektuelle: Ordet ble kjøtt! (Eventuelt «kjød», for dem som foretrekker et mer bibelsk språk uten banale ord som kropp og kjøtt.) Abstrakte prinsipper som tenkning og lys er det motsatte av personer, dermed blir vers 14 et paradoks, og som sådan det dramatiske høydepunktet i prologen. Vi snakker likevel ikke om abstrakte prinsipper og tankekonstruksjoner, men et konkret menneske. Her knytter Johannes seg til en bestemt gammeltestamentlige tradisjon. Bokstavelig står det: 'kai eskænæsen en hymin', «og slo opp sitt telt blant oss.» Ordet telt i denne sammenheng er et ord som også eksplisitt brukes om tabernaklet, eller paktsteltet. Dette teltet kunne flyttes rundt; det var ikke som templet i Jerusalem knyttet til et bestemt sted. Men der teltet ble slått opp, der var Guds nærvær.

Så kort sagt: Ordet var i begynnelsen, Ordet var hos Gud og Ordet er Gud (Gud er Ordet). Og Ordet ble kjøtt og ble dermed synlig nærværende hos oss. Det er juleevangeliet ifølge Johannes. Det er ikke Jesu fødsel som står sentralt her, men Guds inkarnasjon. Og det jeg synes er befriende med Johannes-

prologen er at den understreker at Jesu nærvær blant oss ikke er utelukkende knyttet til hans jordiske liv. For det er et grunnleggende spørsmål: Etter alle de tusener av generasjoner som menneskeheten har bestått av, hvorfor skulle Jesus komme akkurat der og da? Svaret gir seg for så vidt selv. Hvis Gud skal inkarnere seg må det nødvendigvis skje på et bestemt sted til en bestemt tid. Men prologen til Johannes kan leses som en understreking av at Guds nærvær går utover tid og rom, samtidig som han vil påpeke at den jordiske Jesus er nødvendig for at Gud skal bli synlig for oss, for at Gud skal få en skikkelse (jf. v.18).

En krybbefri julepreken bør dermed kunne fokusere på det ubegripelige mysterium at Gud ble menneske (som ifølge Wilfred Stinissen er langt vanskeligere å forstå enn treenigheten). At det innebærer at Gud blir synlig, får en skikkelse som vi kan holde fast i. Og at det å holde fast i denne skikkelsen gir (evig) liv. I vår tid blir Jesu svakhet og utleverthet ofte trukket frem som en del av det gudsbildet Jesus representerer, men hos Johannes er han aldri utlevert, selv ikke på korset. Han er alltid situasjonens herre, og som sådan den som kan skape tro, gi trøst og bevirke kjærlighet.

Jeg tillater meg også et lite appendiks til slutt, som demonstrerer kraften i dette budskapet: I år er det hundreårsjubileum for en av de mest spesielle

hendelser i det 20. århundre: Julen 1914 hadde verdenskrigen vart i nesten fem måneder. Etter en fantastisk sommer, ikke ulik den vi hadde i år, og hvor folk flest levde fullstendig ubekymret med hensyn til krigsfare – det var noe som ikke lenger skjedde mellom siviliserte land – ble krigens redsler sluppet løs. Ved juletider var alt flere hundre tusen drept eller såret. Jeg forestiller meg at det må ha vært like uvirkelig grusomt den gangen som det ville vært i dag.

Men da julen kom stoppet krigen på vestfronten opp. Soldatene gikk ut av skyttergravene, utvekslet sanger og gaver, spilte fotballkamper og hadde i det hele tatt en felles julefeiring. Generalene på begge sider var rasende, og sørget for at slikt ikke gjentok seg, men hendelsene julen 1914 blir stående som et fantastisk eksempel på kraften i kristendommens budskap om fred og forsoning mellom mennesker. ■

TERRORIST OG MARTYR

Stefanusdag / 2. juledag – fredag 26. desember 2014

Evangelietekst: Matt 10,16–22

Lesetekster: Salme 86,11–17 og Apg 6,8–15

Elisabeth Tveito Johnsen
Høgskolelektor, Det praktisk-teologisk fakultet
e.t.johnsen@teologi.uio.no

Jeg har hatt fortellingen om Stefanus i bakhodet siden jeg fikk spørsmål om å skrive denne prekenforberedelsen en ang i august. Tekstene til 2.juledag har vært med meg gjennom denne høsten når jeg har lest aviser og sett på nyhetene. Spørsmålene jeg har hatt med meg er: Hva er en martyr i dag? Hvem er martyrer? Hvorfor blir noen martyrer?

EN NORSK JIHADIST BLIR TIL

Nyhetsaken som i sterkest grad satt tankene mine om martyrer i dag i sving sto i Morgenbladet (uke 39). Førstesideingressen til nyhetsaken var:

Hva om vi zoomer inn på én norsk jihadist og IS-kriger hardt og lenge? Om vi samler biter fra en ungdomstid og ra-

dikalisering i en vanlig småby. Vil vi da forstå mer? (Morgenbladet uke 39, s. 1)

Over seks sider i avisen leste jeg om den 24 år gamle Bastian Vasquez fra Skien som nå er IS-soldat i grenseområdene mellom Irak og Syria. Familien hans kom fra Chile til Norge i 1988. Chile var i økonomisk krise og vanstyrt av Pinochet. Selv er Bastian født og oppvokst i et rekkehus sammen med sin mor, far og to søsken. Bildet som tegnes i reportasjen i Morgenbladet er at Bastian som gutt «var opptatt av fotball og prøvde å kjøpe de nyeste skoene» (s.12). Bastian gjorde i følge en venn mye for å bevise overfor de andre at han var noe. «Det var alltid slik at han skulle bevise noe. Vi gav ham det presset også, da» (s. 12). På videregående var han en aktiv elev som fikk en del tilsnakk. Han

var i følge venner ikke blant de aggressive elevene, men lærerne irriterte seg over ham, og han fullførte ikke det første året (s. 12).

Herfra forteller reportasjen at Bastian begynte å henge sammen med muslimske ungdommer. De muslimske vennene hans var ikke spesielt radikale. Etter hvert konverterte han og i følge en av kildene i reportasjen «var det [det] vakre i religionen han la vekt på. Han var muslim med lua på snei» (s.13). Reportasjen peker på flere faktorer som bidro til den religiøse radikaliseringen av Bastian, blant annet filmer der 9/11 fremstilles som fingert, og filmer som forsøker å vise at enden er nær og at frimurere styrer verden. Det neste som fremheves er at Bastian kom i kontakt med noen «dedikerte muslimer som reiser ut for å minne andre på at de må praktisere islam og forberede seg» (s. 14).

Dette blir begynnelsen på en gradvis transformasjon. Bastian begynte å gå med kjortel, bønnelue og grodde langt skjegg. Han som hadde vært med i hip-hop band mente at musikk var uislamisk. Det å overholde detaljer som å spise med venstre hånd og alltid gå på do med venstre fot først blir viktig for ham. I 2011 publiserer han en video på nett for å skape blest om en demonstrasjon mot USA og Norges virksomhet i Afghanistan. Han blir arrestert for trusler mot regjeringen og kongehuset.

I samme periode ilegges han besøksforbud til sin norsksomaliske forlovede fordi han har komme med trusler mot henne og om å skade barnet deres (s.15-16).

En venn av ham beskriver at han i denne perioden ble mer og mer sint og trist, oppgitt av livet og at han ønsket å dø. Vennen tror at Bastian hadde angst og at han ikke fikk det til i Norge. Det hele toppe seg 21. september 2012. Da står Bastian fremst sammen med Afrhan Bhatti under en demonstrasjon ved USAs ambassade, i gruppen som nå kaller seg Profetens Ummah. Noen uker senere reiser han til Syria. Det neste sporet etter ham er den mye omtalte videoen som IS publiserer i juni 2014. På denne videoen ser vi Bastian som forteller om at de skal ødelegge grensene mellom Jordan, Libanon og Irak, og at IS (da ISIL) viser fram noen av synlig redde krigsfanger. I neste sekvens av videoen viser han frem hvordan IS sprenger en politistasjon i lufta, og han forteller at de også skal sprengde de andre bygningene som tilhører de irakiske myndighetene i lufta¹.

På spørsmål om hvorfor Bastian reiste til Syria og ble med i IS svarer en av vennene hans: «Jihad. Jeg oppfattet at han endelig kunne få makt, få status, frihet, få sjefe over noen. Endelig kunne han bli den han drømte om» (Morgenbladet uke 39 s. 16).

HELLER MARTYR ENN ET LIV I SAMFUNNETS PERIFERI

Jeg fylles med gru og frykt når jeg leser om IS. Men for Bastian selv må det oppleves som at livet har fått retning og mening. Han er i sine egne, og en delandres, øyne en misjonær for det «nye islamske kalifatet». Oppgaven han har tatt på seg er mye mer betydningsfull enn å være en norsk innvandrerdømsdom som ikke finner seg helt til rette. Han dreper og risikerer å bli drept for noe som er mye større enn ham selv. For Bastian vil jeg tro at det oppleves langt bedre å dø som martyr i Syria, enn å leve et komplisert hverdagsliv i Norge. Han risikerer livet for det han tror på, og det gir en mening i livet som overgår alt annet og alle andre. Han er en terrorist i mine øyne, men en martyr i sine egne.

Hva slags prekenforberedelse til Stefanusdagen på 2.juledag er dette? Jeg er ikke sikker. Det jeg har delt er fortellingen om en gutt fra Skien som i dag er en fryktet terrorist i Syria. Stefanusdagen pleier å handle om forfølgelse av de som forfølges for sin tros skyld. Bastian Vasques er en av dem som forfølger andre. Hvorfor være opptatt av Bastians fortelling på Stefanusdagen? Det kan oppleves som hån mot de som lider under hans og lignende ugjerninger. Det er sannsynligvis tryggere veier å gå i prekenarbeidet enn dette.

Grunnen til at jeg blir opptatt av Bastian, er at det er noe veldig gjenkjennelig i den. Slik jeg leser fortellingen handler den om behovet for anerkjennelse. Et helt allmennmenneskelig behov. Fortellingen om Bastian er muligens for provoserende å bruke i en preken på Stefanusdagen, men den kan åpne for muligheten for å være selvkritiske med hensyn til oss selv, våre egne lokalsamfunn og egne menigheter. Etter å ha lest Bastians fortelling tenker jeg at mulighetene for anerkjennelse i vårt norske samfunn er fryktelig smalt definert. Det skal ikke så mye til for å havne utenfor den delen av samfunnet som gir anerkjennelse. De som av ulike grunner ikke mestrer skoleliv og jobbliv havner fort i samfunnets periferi. De blir «nobodies». Eller de blir en byrde for økonomien og velferdssystemet.

På et litt paradoksalt vis kan fortellingen om Bastians radikaliseringsutfordringer oss til å undersøke hvordan vi bidra til å anerkjenne eller underkjenne andre, hva vi selv gjør for å få anerkjennelse, hva som skjer med oss når vi opplever mangel på anerkjennelse. Og, som vi alle vet: Jesus var ekstremt raus med anerkjennelse samtidig som han var veldig klar på urett.

Fotnoter:

- 1 (<http://www.vg.no/nyheter/utenriks/syria/norsk-islamist-24-i-terrorvideo-fra-grensen-mellom-syria-og-irak/a/23243343/>)

ROMJULSSØNDAG

Romjuls søndag – søndag 28. desember 2014

Evangelietekst: Luk 2,36–38

Lesetekster: 2 Mos 1,15–21 og Apg 7,17–22

Salmer: Se teksten

Stig Lægdene
Rektor, Kirkelig utdannings senter i nord (KUN)
stig.laegdene@kun.uit.no

Romjuls søndag er kanskje en søndag hvor prekenarbeidet er noe nedprioritert. I menigheter med flere prekesteder og dette er eneste gudstjeneste i jula, velger mange et modifisert tema fra julaften eller 1. juledag. I mange menigheter er dette en dåpssøndag. Som vi skal se passer tekstens tema godt både for dåp, og som en mer samlende julegudstjeneste i en annekskirke. For katolikken er tema denne søndagen den hellige familie.

Teksten fra Exodus er om de gode hebreiske jordmødrene Sifra og Pua som i eksiltiden i Egypt trosset Farao og lot guttebarna leve. Teksten fra Acta er et utsnitt fra en tale Stefanus holdt for Rådet. Avsnittet er en fortsettelse

av motivet fra Exodus, guttebarna som settes ut, og Faraos datter som fostrer opp Moses. For alle tekstene er det kvinner i hovedrollen; modige, aktive og tydelige kvinner som får stor betydning i jødefolkets politiske historie og i frelseshistorien. Alle tekstene handler også om spedbarn, henholdsvis hebreiske barn, Moses og Jesus som spedbarn. I våre tekster omkranses de to store frigjørerne fra GT og NT av betydningfulle kvinner. I tillegg spiller Maria en sentral plass i vår tekst, uten i disse versene å nevnes med navn. Det er både far og mor som tar med seg barnet til tempelet, men legg merke til at Simeon i fortellingen før vår tekst retter seg direkte til Maria, etter at de begge er velsignet (2,34). Det er påfallende. Innholdet her er truende, og gir

en kontrast til vår tekst. Interessant er det også at Lukas forteller om to betydningfulle møter i tempelet – to paralleller. Begge med eldre, signifikante religiøse personer. Den ene med en mann, Simeon, den andre med en kvinne, Anna. Bibelselskapet derimot nevner bare Simeon i overskriften til avsnittet. Dette er svært underlig. I 1978 utgaven nevnes begge, slik også i tyske og svenske bibelutgaver. Det er vanskelig å forstå at dette er noe annet enn en glipp. Det er riktignok møtet med Simeon og hans lovsang som er mest kjent. Men det er vel neppe slik, en av mine kommentarer skriver, at Annas “vitnesbyrd ikke legger noe spesifikt til i forhold til hva som allerede er sagt” (min oversettelse). Prekmenteksten er hentet fra møtet med Anna.

Eksodus og frigjøring knytter de tre tekstene i vår gudstjeneste sammen. Men sammenhengen mellom Moses og Jesus kan også ses internt i vår tekst og kontekst, riktignok litt mer skjult. 2,23 refererer til frigjøringen, det store eksoduset hvor de førstefødte hadde en helt vesentlig plass, se Exod 13,12,15. Men trolig henspiller også vår tekst i vers 38 på frigjøring, Jerusalems frigjøring, som en fortsettelse eller videreføring av frigjøringen den gang, selv om dette også er en henvisning til Sakarjas lovsang (1,68 og Jes.52,9). Mer om dette nedenfor.

Teksten er hentet fra en bolk om Jesu barndom som er særstoff for Lukas. Som kjent er historisiteten av

barndomsberetningene omstridd. Opplysningene om Jesu barndom er sparsomme. Markus har ingen ting. Matteus har motiver fra Jesus som spebarn; svært knapt om fødselen; vismennene som hyller Jesus, flukten til Egypt, barnemordet i Betlehem, samt hjemreisen fra Egypt til Nasaret noen år etter. Hos Lukas er det andre motiver: Ut over fødselen er de konsentrert om om skjærelsen i tempelet i Jerusalem hvor familien møter to skikkelser: Simeon og Anna, samt et nytt besøk i tempelet hvor Jesus er tolv år. Hos Lukas knyttes fødselen til Jesus og Johannes døperen sammen.

TEKSTEN

Fortellingen er knapp. På tre vers fortelles livshistorien til profetkvinnen Anna. Hele livet på noen få setninger. Dette er eneste stedet i Bibelen vi hører om henne. Annas liv byr på spørsmål: Hun hadde vært gift. Mannen var død. Hadde hun hatt barn? Var det fordi hun ikke hadde barn at hun var i tempelet? Hvordan hadde hun fått denne voldsomme troen – eller i alle fall utholdenheten; faste og bønn natt og dag, aldri borte fra tempelet? Dette er riktignok en overdrivelse, og skal neppe tas helt bokstavelig. Men vi skjønner poenget. Og vi legger merke til den ypperlige forteller, som Lukas er. Så mye innhold på kort tid, og samtidig noen gåter. En får lyst til vite mer om Anna. Assosiasjonene melder seg raskt: Hva om mitt liv, når jeg blir gammel, skulle

bli beskrevet på tre vers. Hvilken historie fortelles?

Som i tilfellet med Simeon er det et møte mellom den eldgamle (i alle fall på denne tiden) og spedbarnet. Det lille barnet plasseres av Lukas inn i kulten og tempelets sammenheng. Og der møter den lille helt spesielle representanter for troen. Autoritative mennesker som skal kunne se framover i tid. I Simeons sang er ordet frelse (soterion) helt avgjørende. Jesus er frelse. På slutten av tobindsverket, summerer Lukas opp med samme ord: Frelse er sendt til hedningene (Acta 28,28). Men også Anna tolker barnet og forkynner. Hun blir en predikant, fra den gang da og til i dag. Dette har gjort at folk har lest og hørt om henne og hennes tolkning av barnet i 2000 år. Men i motsetning til den gamle Simeon, som siterer Jesaja, og slik sett plasserer barnet direkte inn i oppfyllelsen av de gamle profetiene, vet vi ikke så mye om innholdet i hva hun sa. Men med sitt liv kommer hun fram – og forteller “til alle som ventet på frihet for Jerusalem”. Det helt sentrale ordet hos Anna er frihet (lytrosis). Dette ordet finner vi også helt i slutten av Lukas verk, men her i bok en, evangeliet. De to emmausvandrerne samtaler om han de hadde håpet “skulle befri Israel” (Luk 24,21). For Lukas er Jerusalem og Israel symbolske synonymmer. Men det er altså snakk om frihet eller kanskje frigjøring er et bedre ord, se også Sakarjas lovsang 1, 68. Friheten er knyttet til de gammeltestamentlige

løftene om en frigjøring. Disse profetiene ligger under tekstene, ikke minst profeten Jesaja. Vers 38 er nærmest et ekko av Jesaja 52,9. Jesaja skuer framover (selv om også Jesaja f.eks. i kap. 52, ser bakover mot eksodus når han ser inn i framtiden, se vers 4). Som nevnt ovenfor er også eksodusmotivet til stede i disse to fortellingene om Simeon og Anna, dette motivet skuer bakover, men dermed også fram – mot en mulig ny redning.

Forventningen om frigjøring og frelse er altså dypt til stede i disse første kapitlene hos Lukas. Det gjennomsyrrer de tre lovsangene, og ligger til grunn i denne teksten, det er dette Anna proklamerer at barnet ikke bare skal gå inn, men at barnet er frigjøring, parallelt med Simeons proklamasjon i vers 30; barnet er frelse. Forventningen nevnes også andre steder hos Lukas; vi har nevnt emmausvandrerne, men se også rådsherren Josef som nevnes i 23,51.

PREKENEN

Hva innebærer frihet og frigjøring som Anna forkynner? Det er åpenbart en frihet ut over snarlig politisk bedring. I profetiene knyttes nåtid, fortid og ulik framtid sammen. Det er i denne tradisjonen Anna går inn. Det er en frihet som tydeligvis går ut over et geografisk begrenset Israel. Nettopp at det ikke er enkelt å bestemme oversettelsen til frihet eller frigjøring, eventuelt frelse (Hebr 9,12 er samme ord brukt) indikerer at det lille barnet innebærer noe

helt nytt for menneskene. For ordene er knyttet til en person, et barn. Friheten er et vidt begrep. Vi forstår når vi leser de første kapitlene av evangeliet at et veldig håp er knyttet til barnet. Et håp om den dypeste frihet som innebærer at fattige og undertrykte settes fri (1,52), frihet fra sult (1,53), frihet fra fiender (1,71), frihet fra synd (1,77), fred (1,79). Selve juleevangeliet, inkarnasjonen, er beskrevet i disse versene: Barnet bringer den dypeste frihet. Barnet frigjør. Mens Simeon har en litt annen vektlegging; frelse, bruker Anna frihet. Men vi ser at ordene griper inn i hverandre. Det er trolig derfor Lukas gir oss en parallell; for å utdype mysteriet: Et barn som er frihet.

Det kan være verdt å preke om denne friheten. Mange av oss liker ordet, og det brukes og misbrukes bl.a. i politikk. Mange lengter etter frihet, i vårt land, men ikke minst andre steder på kloden. Men slik Lukas bruker ordet, er det altså ikke bare et åndelig ord, eller en individuell frihet, det er frihet mer i betydningen frigjøring og rettferdighet. Men det er avgjort ikke bare det – barnet varslers og er i seg selv et håp om den dypeste frihet.

Annas respons er å lovprise og å fortelle de “som ventet på frihet”. Barnet varslers et dypt håp. Et håp om noe helt nytt. Og som vi vet har barnet gitt mennesker håp fra denne dagen og til i dag. Utallige mennesker arbeider for frihet i barnets navn, på så mange måter, også frihet for Jerusalem. Mange lengter et-

ter dagen Jerusalem blir fri fra okkupasjon og diskriminering. Ragnar Olsens vise “Den dagen Jerusalem e fri” beskriver håpet og lengselen:

*I kveld ska vi på byen, den e åpen,
den e trygg, det lure ingen fara bak en
palestiners rygg, den dagen, den dagen,
den dagen Jerusalem e fri.*

Jeg har nevnt at Lukas skriver ulikt om de to gamle menneskenes møte med barnet. Simeon synger og siterer Jesaja. Vi vet ikke akkurat hva Anna sier eller kanskje synger i sin lovprisning, men hun retter seg til de som venter på frihet. Og vi vet langt mer om hennes liv. Kanskje har det betydning. Det er et liv som møter barnet. Et sårbart liv – som nå på et vis ser tilbake på 84 år, et liv med sorger og gleder, lengsler og skuffelser, men også i tro. Møtet gir den gamle dyp glede. Og hun forteller om dette til oss for at våre liv skal møte barnet.

NOEN SALMER TIL OVERVEIELSE

- NS 67 Guds frelse til verda er komen: Salmen går rett inn i teksten. Den er nokså ukjent men melodien er ikke vanskelig
- NS 65 Vi ser deg, Herre Jesus, som en av jordens små
- NS 739 Nå øyner vi lyset av dagen
- NS 681 God of creation
- NS 26 Solbarn, jordbarn

NYTTÅRSAFTEN

Nyttårsaften – onsdag 31. desember 2014

Evangelietekst: Joh 14,27

Lesetekster: Jer 29,10–14 og 2 Pet 3,13–15a.17–18

Bernd Krupka
Førsteamanuensis i religionspedagogikk
bernd.krupka@kun.uit.no

Universitetet i Tromsø har et senter for fredsstudier. Senteret holder til i Nedre Lysthus midt på campus (kirken, representert ved studentprestene, holder til i Øvre Lysthus). Nedre Lysthus har en liten park, og midt i parken står det en Gandhi-byste i bronse på en sokkel. Gandhi med briller, nærmest fotografisk naturtro, vender blikket nedover og innover – som om han grubler over sokkelen han har fått. Bysten har vært i byen lenge; i flere tiår har den hatt en meget anonym tilværelse ut i granskogen bak Tromsø museum. Da fredssenteret ble åpnet i 2002, ble bysten med stor ståhei flyttet fra skogen til sin nåværende plass fremfor fredssenteret i Nedre Lysthus: Ordfører, uni-

versitetsrektor, leder for Den norske Nobelkomite og mange andre viktige personer var tilstede; til og med en ekte Gandhi-etterkommer ble skremt ut til anledningen.

Fredssenteret gjør en god jobb – den trekker til seg studenter fra over hele verden og har produsert nærmere 200 masteravhandlinger som dekker et enormt spekter av fredsrelaterte tema.

På mange måter står senterets arbeid i kontrast til den beskrevne historien. Motsetningen synliggjør kontrasten i selve fredsbegrepet, og hvor forskjellig fred kan forstås. Freds-senterets fred er en lidenskapelig og intellektuell sak – den er brennende og klartenkt. Fredsfokuset får studentene til å rette blikket mot ufred – mot korrupsjon, mot nød, undertrykkelse og noen gan-

ger ytterste brutalitet. Nedre Lysthus og denne historien om kreativ gjenbruk av kunst danner en lokal ramme rundt dette, som synliggjør småbyens milde, hyggelige og litt komiske Kardemomme-fred. Vi har det så fredelig her. Det gode livs fred. Og om lidt er kaffen klar.

Det er mange fasetter til fredsbegrepet. Mange spørsmål, ubehagelige spørsmål. Nærmest hvert år er fredsprisens utdeling etterfulgt av en offentlig debatt om komiteen har misforstått fredsbegrepet. Er det fred når våpnene tier? Eller er freden først kommet når rettferdighet, i alle sine økonomiske og kulturelle fasetter er gjenopprettet? Handler fred om den menneskelige, den sosiale verden, eller har fred en økologisk, kosmisk dimensjon som innbefatter klimaspørsmål, mangfold av arter, alt som lever?

Ordet fred har i skrivende stund vanskelige kår. I Ukraina-konflikten tøyes grensene mellom øst og vest og begge sider rasler med sablene. IS turer frem med stor kynisme og menneskeforakt; det er ingen handlingsalternativer i sikte enn å la våpnene tale og å kaste bomber på disse mennesker. Beskyttelse av vårt (fredelige) samfunn gjennom tette grenser er plutselig blitt et mer gangbart tema. Fredsretorikk står ikke særlig høyt i kurs for øyeblikket. Men det er fint å ha et fredssenter som forsker på ufred.

Gandhi-bysten vekker blikket innover. Hva om freden ikke er å finne i de

ytre relasjonene? De som ikke finner det gode livs fred i en av Tromsøs mange hyggelige kafeer, trenger bare spenne på seg ski eller sette seg i en båt og forflytte seg en halv mil ut i landskapet for å legge all uro bak seg og finne freden ved et islagt vann, et bål i fjæra eller på en fjelltopp. Igjen andre søker freden i sitt eget selskap og vender øynene innover i mindfulness, i meditasjon eller bønn. Sjelefred versus verdensfred? Fager kveldssol smiler.

PrekentekestefraJohannesevangeliet er kort: Én motsetning står i sentrum. Johannes liker tydelige motsetninger. Her er det 'Jesu egen fred' som blir satt i en motsetning til den freden som verden gir. Det er ved første øyekast lett å lese slik at Fredssenterets og Nobelkomiteens fred er en verdslig sak, kanskje en tapt sak til og med, på samme mate som det gode livs fred - mens sjelefreden ikke er det. Far verden, far vel - er det dette Johannes mener? Er Jesu egen fred å finne i en eller annen form for spiritualitet utenfor verden?

En slik tolkning ville jeg oppleve som svært urettferdig - all den tid vi lever i et samfunn som skummer fløten av alle de goder verden kan gi. Blir ikke da spirituell søken etter sjelefred nærmest en slags terapi mot velstandens og overflodets ubehag - i det uutholdelig gode liv vi har? Sjelefred i Syria og sjelefred i Norge, i Vesten, er muligens ikke to sider av samme sak?

Kommentarene forteller meg at fred er et ord som ikke er særlig pro-

minent i Johannesevangeliet. Derfor er den vanskelig å innholdsbestemme. Imidlertid kan den relateres til eschatologien, til det kommende, til Guds rike. I mine øyne henger dette tett sammen med den visjonen som jeg antar driver fredssenterets arbeid, visjonen om en verden der det ikke skal være tårer eller skrik eller smerte.

Johannes som liker tydelige motsetninger, har en spesiell plass hvor Guds rikes seier blir synlig: Seieren er allerede synlig på korset, på langfredagen - ikke først i påsken. Må ikke dette tolkes dithen at Jesu egen fred er først og fremst for våre søsken i Syria, i Liberia, i Kongo og andre plasser?

En av kommentarene gjør oppmerksom på at Jesu avskjedstale er preget av en oppvekst-retorikk: Jesus tiltaler disiplene som ”unger”, og omtaler dem

som foreldreløse barn, som må tåle å være alene en stund, tåle at mamma og pappa ikke er der. En trøster - , og en avskjedsgave skal lette trykket til de er blitt voksne - selv om de i grunn har lært alt de trenger. Denne avskjedsgaven er Jesu egen fred. En trøstende gave - på veien til å bli voksen?

Utviklingspsykologien beskriver barn i småskolealderen som små nesekonger: De er i sentrum for sin egen verden, deler gjerne nok med andre for at leken ikke stopper opp, men beholder helst de beste lekene for seg selv. Dette er også en type fredslogikk. Om denne nesekongenes fredslogikk er omtrent så langt vi kommer med vår søken for fred i verden? Og om Jesu egen fred er noe som kan hjelpe oss til å bli litt mer voksen?

OM Å SYNGE KLAGE- SANGER OG Å DANSE TIL FLØYTE

Redigert utgåve av innlegg på panelsamtalen «Quo Vadis - norsk kirkemusikk» på norsk kirkemusikksymposium, Stavanger 13. september 2014

av Rolv Nøtvik Jakobsen:

Knut Hamre sit og speler fele for seg sjølv seint på kvelden. Plutseleg ringer telefonen. «Eg treng å høyre ein slått» seier ein ukjent stemme. «Eg kjenner meg ikkje så bra. Hadde du orka å spele noko til meg. Kanskje no, berre litt i telefonen?». Hamre hentar fela og speler inn i telefonrøyret. «Stor takk» seier stemmen og dei legg på. Forteljinga er henta frå boka Benedicte Maurseth har skrive om læremeisteren sin: *Å vera ingenting. Samtalar med spelemannen Knut Hamre*. Det er ei bok som også handlar om angst, sårbarheit, mystikk og formidling. Og altså om det som Maurseth kallar «musikk som lækjedom». Musikk har heilande kraft. Musikk kan vere nødvendig i heilt bokstaveleg forstand rett og slett ved å vende nød. Eg trur dette kan vere ein god stad å starte. For fleire av oss har opplevd noko liknande som Hamre. Til dømes på nattevakt i Kirkens SOS eller i seine nattetimar heime. Folk har ringt og vil snakke og fortelje eller høyre noko bli sagt. Det liknar, men forskjellen er at det her er musikken i seg sjølv som er heilande. Det dreier seg altså om situasjonar der den kognitive krafta i språket og orda i seg sjølve ikkje er det viktige. Sånn sett er det, tenkjer eg, akkurat som når vi syng for og med små barn, når vi sit ved eit dødsleie eller kommuniserer med demente.

Ein kvar samtale om kyrkjemusikk handlar på eit eller anna vis om samspel mellom ord og musikk. Det rare er jo at det i praksis fort blir ei arbeidsdeling der prestane tar seg av orda, men musikarane «berre» driv på med musikken. Om det kjem av mangel på interesse eller kunnskap veit eg ikkje. Eg lærte ikkje noko om

musikk av mine teologiske lærarar i studietida. Eg trur det er fleire prestar som stadig tenker at kyrkjemusikk på sitt beste er ei god pedagogisk innpakking av bodskapen eller ordet med stor bokstav som det ofte blir kalla. Dei av oss som har vore så heldige å samarbeide med engasjerte kyrkjemusikarar veit jo at det spennande skjer på grensene mellom arbeidsområda: Det er når ord og musikk smeltar saman til ei ny uimotståeleg einheit og når musikarar og andre gudstenes-tearbeidarar tør gå ut over den strenge arbeidsdelinga sine rammer og eit stykke bort frå komfortsona at slikt tverrfagleg samarbeid kan eksplodere av mening. Men som liturg, predikant og far til ein guttekorist har eg også opplevd at det kan vere annleis. Det finst faktisk prestar som opplever musikken og salmesongen som pausar. På den andre sida finst det kanskje også folk i kyrkja, både i benkane og kortribunane, som opplever preika som lite engasjerande (?). Den som har sett guttekoristar under ei preike, der hovuda langsamt, men uavvendeleg fell nedover, veit kva eg meiner. På fagspråket blir denne kroppsrørsla kalla kongolavsyndromet. Sikre kjelder kan fortelje at kong Olav 5. var ein ivrig gudstenestebesøkar som alltid fallt i søvn når preika starta. Det går no også rykte om at det er laga ein app for søvnause som er ei preike som går 24 timar i loop.

Det er mogleg å tenke at storparten av dei som oppsøker ei kyrkje, helst vil høyre orgelmusikk og oppleve stillheit. Ei stor spørjeundersøking som vart gjennomført for 14 år sidan kunne tyde på det. Der skåra orgelmusikken høgast, etterfølgt av stillheit og salmesong. Men i ettertankens klare lys peikar alle desse fenomenen til ein samanheng der rommet er stemt og lada på ein heilt spesiell måte: Kanskje ikkje først og fremst til ein kyrkjekonsert, men til å vere i eit kyrkjerom før og under ei gravferd. Det er ei tid da musikken og stillheita blir adressert og fylt med mening av det som er i ferd med å skje. Dersom det stemmer, er det ikkje den distanserte lyttinga dei som svarte på undersøkinga tenkte på. Tvert om gjeld det noko ein kan oppleve alle kvardagar i alle kyrkjer. Det dreier seg om ein samanheng som nettopp *ikkje* er prega av distanse og der alle ord strever med å gi mening.

Kyrkjemusikk kan vere lækjing og heiling. Den kan også, når musikk foreinar seg med ord, bli noko som liknar eit sakrament: Musikken kan forkynne evangeliet. Det er det det dreier seg om når Bach og festivalkoret under leiing av Terje Kvam på søndag vil utlegge evangelieteksten Luk 13, 23-37. Kva er kjærleik til Gud, kva er kjærleik til nesten og kva er samanhengen mellom dei? Det er det kantate BWV 77, «Du sollt Gott, deinen Herren, lieben» handlar om. Og det blir, som alltid, spennande om predikanten kan tilføre noko meir. Salmediktaren John Bell har fleire gonger påpeikt at svært få salmar handlar om Jesus det Jesus seier og gjer. Jesus blir ofte framstilt som passiv, som eit barn som blir født eller som makteslaus

på korset. Alt mellom fødselen og krossfestinga, alle forteljingane om det Jesus gjer og seier, som evangelia er fulle av, blir berre omtalt i forbifarten. Bachs kantate tolkar det som skjer når Jesus i konflikt med ein lovkyndig fortel om den miskunnsame samaritanaren. Tenorresitativet er ein bøn om å få «ein Samaritenherz» slik at «eg» kan elske min neste og ikkje gå forbi og la vedkommande vere forbli i nød og smerte: «Damit ich nicht bei ihm vorübergeh / Und ihn in seiner Not nicht lasse». Kva betyr det å ha eit samaritanarhjerter i dag, her? Kva betyr det å ikkje gå forbi dei som er i nød i ein by der det er fleirtal for å forby tiggings? Kva betyr kritikken av «Eigenliebe» i eit samfunn der solidariteten viser tydelege teikn til å forvitne? All musikk, gamal eller ny, er samtidsmusikk når den blir framført. Spørsmålet om kontekst, maktforhold og meining her og no, er ikkje noko som kjem i tillegg til verket i seg sjølv. Slike spørsmål har til alle tider vore ein integrert del av alle kunstverk. Konflikatar med lovkyndige var heller ikkje noko som var ukjent på Bachs tid, i eit Leipzig som var styrt av betonglutheranarar som nøye vakta på alle ord som kunne bli tolka som gjerningsrettferdigheit. Kantateteksten balanserer på ei hårfin grense mellom ei luthersk vektlegging av nåden aleine og ei innskjerping av kva det i praksis betyr å følgje etter Jesus.

Det er viktig å vere klår over at forkynninga, om nødvendig med ord, også kan vere det *Plan for kyrkjemusikk* kallar profetisk: «Musikken kan være den kritiske røsten inn i menigheten, hvor den løfter frem protesten, det uventede eller det svake. Musikk kan kreve at vi stopper opp og tar stilling.» Også det profetiske er ein del av evangelieforkynninga. Evangeliet dreier seg både om bekrefting og utfordring. Det dreier seg både om tilseieing av nåde og om å få lyst og mot til å gjere nød-vendige kjærleikshandlingar. Øyvind Rimbereid si siste diktsamling, *Orgelsjøen*, handlar om ulike typar orgelmusikk. Fleira av dikta er skrivne til innviinga av orgelet her i Stavanger konserthus i 2013. Eit av dei andre dikta heiter «Bach-nåden». Det set ord på korleis Bach sin musikk, her i form av fantasien over «Komm, Heiliger Geist, Herre Gott», BWV 651, formidlar nåde i verden, den verkelege, når den blir spilt. Nåde og eit nytt blick på verda. Det er noko ein tradisjonelt har tenkt høyrer til den muntlege forkynninga sine frukter. Men erfaring viser at kyrkjemusikk også er i stand til å formidle begge delar.

Salmediktaren John Bell spurte ei som hadde fødselsdag om kva som var sterkast: Enten når han sa fram teksten på *Happy birthday* eller når han starta å synge og folk slutta seg til. Svaret var jo gitt. Ei talt helsing frå ein er mindre sterkt enn ei sunge helsing frå mange. Orda er dei same. Men det skjer noko som aukar styrken når det blir sunge. For meg er det ikkje berre eit eksempel på at musikk er sterkare enn ord. Det handlar også om at noko må vere datert og adressert: Det hjelper ikkje å bruke ein originalversjon med originalinstrument der det er Mary som blir

lykkeønska i staden for Marit. Det hjelper heller ikkje dersom fødselsdagen var i forgårs. Eg trur noko av det sentrale kyrkjemusikarar og andre gudstenestearbeidarar kan hjelpe kvarandre med er å fokusere og finne rett stad, rett tid og rett adressat. Ei god preike som eit godt brev: Den er adressert, datert, handlar om noko viktig og har ein tydeleg signatur. Den er så lang som nødvendig og så kort som mogleg. Det er nesten unødvendig å seie at noko tilsvarende også gjeld for den gode kyrkjemusikken.

Ein viktig lærdom av fødselsdagsangens kraft liknar på det som blir slått fast i plan for kyrkjemusikk: «Sangstemmen er kirkens viktigste instrument.» Det skjer noko med folk som syng. Det er ofte det motsette av det som skjer med guttekoristar under ei lang preike, der kroppen gradvis fell saman. Vi syng best i oppreist stilling. Ein syng seg saman. Og i alle fall for min del er det eit lite pinseunder: Ord og uttrykk eg elles ikkje gjer bruk av, gir meining når eg syng dei saman med andre. (Kan ein bli kristen av å synge salmar? Ja.) Eg trur jo at vi stadig treng ord for den positive smitteeffekta. Altså ikkje den truande smitten, men den uimotståelege lysta til å røre seg, smile og kanskje bryte ut i song som kan bre seg som ringer i vatn: Den typen smittande glede og begeistring som ikkje er farleg, men tvert om nødvendig for at vi skal vere menneske og for at kyrkja skal vere kyrkje.

Det har altså handla om musikk som lækjning, om kyrkjemusikk som forkynning og om song som noko som skapar fellesskap, oppreiste menneske og som kan gi orda ny og felles meining. Dette er dei tre viktigaste tinga som ein kvar samtale om kyrkjemusikkens framtid må ta utgangspunkt i. Dette er også trusvedkjenninga sin struktur. Den dreier seg om Gud som skapar, om Jesus som frigjer og om Den heilage Ande ånd som skapar fellesskap. Og akkurat som når det gjeld trusvedkjenninga, er det jo viktig å halde fast på at dei ulike delane heng intenst saman. Ein kan sjølv sagt tenke seg at kyrkjemusikk er all musikk som blir framført i ei kyrkje eller at det er eit ord for all musikk som har blitt skriva for å bli framført i ei kyrkje. Det er også mogleg å argumentere for at kyrkjemusikk i streng meining er kvalitetsmusikk som kan formidle heiling, nåde, utfordring og som er i stand til å skape og vedlikehalde fellesskap. Dersom vi forstår kyrkjemusikk på denne måten, er det opplagt at kyrkjemusikaren har ein sentral rolle for at kyrkje skal kunne vere ei «vedkjennande, misjonerande, tenande og open folkekyrkje» slik det stadig heiter i det såkalla visjonsdokumentet for Den norske kyrkja. Det seier seg sjølv at dette også må få konsekvensar for samtalan om kyrkjeleg vigsling av kantorar. Ei ordning for slik vigsling er ei understreking av at musikken er livsnødvendig for at kyrkja skal vere kyrkje.

Det er ikkje mogleg å føre ein samtale om kyrkjemusikkens framtid utan å trekke inn det litt større spørsmålet om kyrkjens framtid. Ordet kyrkjemusikk er jo

ikkje berre ei samansetning av to ord med heilt klår meining: Verken samtalen om kva kyrkja er og skal vere og kva «musikk» er og skal vere, finn stad i ein konfliktfri sone. Det er duka for konfliktar og også for overraskande alliansar på tvers av faggrupper og etablerte skiljelinjer.

Lat meg nemne tre eksempel på slike område der det finst både konfliktar og uventa alliansar: Frå den tida dei første eigne kyrkjebygga vart bygd, har ein lagt vekt på at kyrkja skulle vere «høyre-rom». I det bispedømmet vi er i no har det i den siste tida blitt bygd fleire kyrkjer der tradisjonelle reglar for akustikk er skrota. Alle som snakkar og alle som syng må derfor bruke kvar sin mikrofon slik ein no har blitt vant til å sjå at alle idol-deltakarar gjer det. Ein ting er at slike rom ikkje kan fungere i krisesituasjonar utan straum, verre er det at kyrkjelyden heller ikkje høyrer lyden av seg sjølv. Det er eit eksempel på at teologar, musikarar og alle folk av god vilje må vere aktive i prosessen som skjer *før* kyrkjelyden som byggherre kjem med sine ønske til arkitektane. Når kyrkja først er bygd, er det for seint.

Alle som har vore i nærleiken av eit kyrkjeleg kor for barn og unge, veit at det dreier seg om ein heilt sentral del av eit arbeid som elles blir omtalt som «trusformidling». Det som er spesielt er jo at svært mange som arbeidar med slik korverksemd over heile landet, ikkje får del i dei store pengesummane som er øymerka til trusopplæring. Det kan verke som pengane stort sett går til søndagskoleverksemd i ulike formar på ulike ukedagar.

Solveig Christensen skildrar i avhandlinga *Kirkemusiker – kall og profesjon. Om nyutdannede kirkemusikerens profesjonelle livsbetingelser* det sjokket fleire utdanna kyrkjemusikarar får når dei kjem i jobb. Etter eit langt studium på Musikkhøgskolen med overraskande lite vegleia praksis og med minimalt med erfaringar med samspel med andre musikararar, for ikkje å snakke om samarbeid med andre profesjonar, opplever den nyttilsette ein heilt annan røyndom i det verkelege arbeidslivet. Christensen kallar denne opplevde spriken mellom ideal og praksis, mellom den faktiske kompetansen den nyutdanna har og det som i praksis blir etterspurt, for praksissorg (side 163-64). Kyrkjemusikaren kan velje å gå in i ulike rollar, som reindyrka gudstenestemusikar, som ein jukeboks som kan spele alt, som tusenkunstnar, altså ein potet som kan bli brukt til alt og som handverkar. Det som er spennande med denne framstillinga for dei av oss som kjem frå heilt andre utdanningar og representerer andre profesjonar, er at det er mogleg å kjenne seg igjen. Røyndommen er annleis enn vi trudde. Det er sjølvsgatt mykje ein bør gjere med utdanningsforløpet som kan minske det opplevde sjokket i møtet med den kyrkjelege røyndommen rundt om i dette mangfaldige landet: Det seier seg sjølv at det er ønskeleg med meir samspel og samarbeid og meir vegleia praksis. Forsøka på å etablere gode rammer for tverrfagleg utveksling under studia i

Oslo har ikkje vore eintydige suksessar. Dei organiserte vidareutdanningstilboda til både prestar og kantorar har fått mykje betre tilbakemelding frå begge partar og er nødvendige tiltak i ei tid med gudstenestereform og nye reguleringar av den kyrkjelege arbeidsmarknaden. Men det viktigaste samarbeidet finn stad lokalt, ofte i det stille. I samanhengar der kyrkjemusikarane kan lære og bli utfordra av prestar, diakonar og kateketar og der desse andre profesjonane også kan lære noko om rytme og timing og musikk av den lokale kantoren, kan grensesprengande ting skjje. Er det framtidsmusikk? Ei idealteikning som høyrer festtalene til? Eg trur ikkje det. Eg har sjølv opplevd kva slikt samarbeid kan føre til når eg har vore prest. Og som gudstenedletakar merkar eg også på kroppen kva kyrkjer der samarbeidet mellom dei ulike profesjonane verkeleg fungerer, og ikkje er ei formalisert arbeidsdeling med utveksling av salmeseddel som høgdepunkt. Det er mogleg å høyre det på preika, men også på musikken og i salmane at folk har snakka om bibeltekstar, om kyrkjelyden, samtida og kanskje tilmed planlagt for ei tid framover. Slikt samarbeid kan bryte grenser og opne for det enno uhøyrt.

Spørsmålet «Qui vadis?» er henta frå det apokryfe skriftet *Peters gjerningar*. Peter flyktar frå forfølgjinga i Roma og møter den oppstadne Jesus utafor byen. Kor går du? Spør Peter. Det viser seg at Jesus er på veg inn i byen for å bli krossfest igjen, og Peter slår følgje med han. Spørsmålet finst også i den latinske omsetjinga av Joh 13,36 der Peter stiller Jesus det same spørsmålet før Jesus blir tatt til fange. «Qui vadis?» er derfor eit spørsmål med eit innebygd svar. Kvifor vart Jesus kjent med så mange tollarar? Det var fordi han ustøppeleg overskreid dei mange grensene som eksisterte. Å følgje etter Jesus betyr også å overskride nye grenser. Og det betyr også på å førebu seg på å gråte når nokon syng sørgeriesanger og å danse når det vert spelt på fløyte.

Eg har nemnt allereie nemnt Rimbereid som ein poet alle som er interessert i musikk og verden, den verkelege, bør lese. Dei aller sterkaste poetiske utsegna om musikkens nødvendighet finn eg for min del hos nobelprisvinnaren Thomas Tranströmer. Tranströmer, som sjølv er ein utmerka pianist, skriv malande om kva ein kan høyre og tenke på under ei «Kort paus i orgelkonserten» som eit av dikta heiter. I det storstilte diktet «Schubertiana» er dei fem strykarane i Schuberts kvintett eit slags handgripeleg gudsbevis som «säger att vi kan lita på nogánting annat. / På vad? På någonting annat, och de följer oss en bit på väg dit. / Som när ljuset slocknar i trappan och handen följer –med / förtroende – den blinda ledstången som hittar i mörkret.»

I diktet «Allegro» skriv Tranströmer; om korleis det kan vere å spele Haydn på pianoet etter ein svart dag. Haydn vart jo som vi veit skulda for å skrive gudstenestemusikk som var for overstrømmende glad. For Tranströmer er Haydns musikk

også noko som peikar på fridom, motstand og på å halde ut:

Klangen säger att friheten finns

och att någon inte ger kejsaren skatt.

Jag hissar haydnflaggan – det betyder:

»Vi ger oss inte. Men vill fred.»

Kanskje er det det vi bør gjere, veive med Haydn-flagget saman som om vi var på promenadekonsert i London? Vi har mange flagg å ta av, både gamle og heilt nye. Sjølve klangen seier oss noko: Fridom og nåde finst og vi må kjempe vidare.

LUTHERS TESER

FREM MOT 500 ÅRET FOR LUTHERS TESER TRYKKER NYTT NORSK
KIRKEBLAD SAMTLIGE TESER I DE KOMMENDE BLADER.

36 - «Enhver sant og rett angrende kristen har fordring på full ettergivelse
både av straff og skyld - også uten avladsbrev».